

**Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
yanında Qeyri-Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi
Şurası**

**The Council of State Support to
Non-Governmental Organizations
under the President of the Republic
of Azerbaijan.**

**Qarabağ Azadlıq
Təşkilatı**

**Organization of
Liberation
of Karabakh**

İslam həmrəyliyi və Qarabağ. “İslam həmrəyliyi və Qarabağ” mövzusunda 25 oktyabr 2017-ci ildə keçirilən elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2017, 110 səh.

Islamic solidarity and Karabakh. Materials of the scientific-practical conference on "Islamic Solidarity and Karabakh" held on October 25, 2017. Baku, 2017, 110 page.

BAKI-2017

**Kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət
Dəstəyi Şurasının maliyyə yardımı ilə çap
olunmuşdur.**

**The book is published by financial support of The
Council of
State Support to Non-Governmental Organizations
under the
President of the Republic of Azerbaijan.**

“İslam həmrəyliyi və Qarabağ”

Elmi-praktiki konfrans

Qarabağ Azadlıq Təşkilatının (QAT) təşəbbüsü ilə “İslam həmrəyliyi və Qarabağ” mövzusunda elmi-praktiki konfrans keçirilib. Konfrans Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2017-ci ilin “İslam Həmrəyliyi İli” elan olunmasına uyğun olaraq və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının dəstəyi ilə Beynəlxalq Mətbuat Mərkəzində həyata keçirilib. Tədbirin keçirilməsində məqsəd Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli ilə bağlı müsəlman ölkələrinin mövqelərinin bir daha nümayiş etdirilməsi və ictimailəşdirilməsi, bu istiqamətdə praktiki addımların vacibliyinin diqqətə çatdırılması, islam həmrəyliyi modelinin işlənib hazırlanmasına töhfə verilməsindən ibarətdir. Tədbirin əvvəlində Qarabağ Azadlıq Təşkilatının hazırladığı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair ingilis dilində “Qarabağ həqiqətləri” sənədli filmi nümayiş etdirilib. Konfransda müsəlman ölkələrinin, o cümlədən İndoneziya səfiri Husnan Bey Fananie, Malaziya səfiri A.R.Roslan, İran səfirinin siyasi məsələlər üzrə müşaviri Həsən Guli, Türkiyə səfirinin siyasi məsələlər üzrə müşaviri Hande Apakan, Səudiyyə Ərəbistanı səfirinin siyasi məsələlər üzrə müşaviri Abdulaziz Haşim, millət vəkili Vahid Əhmədov, ictimai xadimlər Hacı Hacığa Nuri, Azər Həsərət və digərləri çıxış edərək mövqelərini bildiriblər. Konfransda Qarabağ Azadlıq Təşkilatının (QAT) sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru Akif Nağının “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində islam həmrəyliyi əsas amil kimi”, Milli Məclisin deputatı, siyasi elmlər doktoru, professor Elman Nəsirovun “Multikulturalizm və islam həmrəyliyi”, “Atlas” Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri, siyasi analitik Elxan Şahinoğlunun “Qarabağ münaqişəsinin həllində islam amili”, ilahiyatçı-filosof İlqar İbrahimovun “Qüds və Qarabağdan keçən həmrəylik”, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elyar İslamın “İslam Həmrəyliyi,

Qarabağ və dünyada sülh” adlı məruzələri dinlənilib, səfirlər və səfirliklərin nümayəndələri öz ölkələrinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı mövqelərini açıqlayıblar, qoyulan məsələlər ətrafında müzakirələr aparılıb.

“Islamic solidarity and Karabakh”

Scientific-practical conference

Scientific-practical conference on the topic “Islamic solidarity and Karabakh” has been held by Organization of Liberation of Karabakh. Conference has been organized by The State Support Council to NGO’s under The President of Azerbaijan Republic in accordance with announcement 2017 as “Year of Islamic Solidarity” by order of Mr. Ilham Aliyev, The President of Azerbaijan Republic in International Press Center. Main purpose related to organization of event is to demonstrate and popularize position of muslim states related to fair settlement of Nagorno Karabakh conflict, bring necessity of practical steps to the attention of participants in this direction, make contribution to development of islamic solidarity model. “Karabakh truths” documental movie has been demonstrated about Nagorno Karabakh conflict prepared by Organization of Liberation of Karabakh in the beginning of conference. Indonezian ambassador Husnan Bey Fananie, Malaysian ambassador A.R.Roslan, Hasan Guli advisor of Iran ambassador on political issues, Hande Apakan advisor of Turkey ambassador on political issues, Abdulaziz Hashim advisor of Saudia Arabia ambassador on political issues, deputy Vahid Ahmadov, public figures Haji Hajiaga Nuri, Azer Nuri, Azer Hasret and other persons expressed their positions. The speeches such as “Islamic solidarity as main factor in settlement of Nagorno Karabakh conflict” of Akif Nagy PhD on history, chairman of Organization of Liberation of

Karabakh , “Multiculturalism and islamic solidarity” of Elman Nasirov professor, doctor in political sciences, deputy of Milli Majlis, “Islam factor in settlement of Karabakh conflict” of Elkhan Shainoglu, political analyst, head of “Atlas” Researches Center, “Solidarity passing from Jerusalem and Karabakh” of Ilgar Ibrahimoglu theologian and philosopher, “Islamic Solidarity, Karabakh and peace in the world” of Elyar Islam PhD in philology have been listened and ambasaddors and embassies’ representatives clarified their position related to settlement of Nagorno Karabakh, discussions have been made around raised questions.

**Presentation by Indonesian
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary Mr. Husnan
Bey Fananie**

Mr. Akif Naghy, Chairman of Organization
of Liberation of Karabakh .

Distinguished Guests,

Ladies and gentlemen,

It is a privileged and an honour to be here today on the
conference

for Islamic Solidarity and Karabakh in International Press
Centre,

to speak about the position of Indonesia in regard of resolution of
Daghlygh Karabagh conflict and hopefully Indonesia can
give a

meaningful contribution to resolve the conflict.

Indonesia is based on its 1945 constitution, which mentioned
on

the preamble of the constitution, that “Whereas independence
is

the inalienable right of all nations, therefore, all colonialism must
be abolished in this world as it is not in conformity with humanity
and justice.”

Since Indonesia constitution is against the colonialism,
Indonesia

is on the front point to stands for freedom of the nation based on
the hands of the people. Indonesia is also based on Pancasila, or
the 5 pillars national value, which respects believe in God,
civilized and just humanity, unity, democracy and social justice
for

all Indonesia people.

Based on the constitution of Indonesia, our national value and
also

the 'free and active' foreign policy doctrine of the nation since 1948, Indonesia is obviously pro-freedom, pro-independence and anti-colonialism. It leads Indonesia to be proactive in the stage of world's politic, for example, Indonesia wholeheartedly stands for the rights of the oppressed Palestinians up until today. At the heart of Indonesia, we truly positioning our nation to be the part of the peacekeeper of the world. It's a consequent to the mandate of three pillars of Indonesia's role to contribute to the peace making and peace keeping in the world. Mandate from Indonesia's constitution is to maintain the order of the world, which are peace and harmony. As it is break down in sequence, firstly to the freedom, secondly to the eternal peace, thirdly to the social justice. Indonesia had portfolios of initiating and terminating conflict in between two countries, like what happened in The Third Indochina War (1978-1991). Indonesian Minister of Foreign Affairs Mochtar Kusumaatmadja was chairman of the ASEAN Standing Committee in December 1978 when Vietnam invaded Cambodia, initiating what some observers called the Third Indochina War. Mochtar's response, which became the official ASEAN response,

was to deplore the Vietnamese invasion and call for the withdrawal of foreign forces from Cambodia. Indonesia and other ASEAN members immediately placed the issue on the agenda of the UN Security Council. From 1982 to the signing of the Final

Act of the Paris International Conference on Cambodia on October

23, 1991, Indonesian diplomacy played a central role in peace

negotiations under both Mochtar and his successor, Ali Alatas.

If in the Third Indochina War, Indonesia is actively participating on the context of the ASEAN's framework. In the Daghygh Karabagh conflict, Indonesia can work together with some other

country in the Islamic Solidarity's movement.

Indonesia glorify what President of Azerbaijan initiate for this

year, an initiative to Islamic Solidarity movement. Which potentially can invite more actors in the world's politic to involve and actively participating to peaceful resolution and fight against colonialism on the face of the world.

Indonesia proposing to the spirit of the solidarity of Muslims

Country to build such initiative from Confidence-building Measures (CBMs) to help to resolve the Daghygh Karabagh conflict, as describe below;

- Identifying common interests/challenges from both conflict parties.
- Encourage one of the conflict parties to making the first move. The first move must be made in the absence of functioning communication channels. The first rule of thumb is that one should start with non-controversial issues.
- Transparency in armaments. Confidence and trust grow

when States are open about their military capacities and plans.

- People-to-people contact. There was a step that feasibly we can go through, it is to initiate and establish an economic cooperation on the troubled border. The function of this approach is to build the confidence in between people-to-people from conflict countries, remove the barriers of mistrust. Aside from the economic steps, we can also involve the socio-cultural aspect, like encouraging local knowledge of a foreign culture by funding artistic and cultural activities.

CBMs hopefully can be the gate to the further steps to terminate the conflict and lead both of the conflict parties to negotiate. In principle, any forms of colonialism on the surface of the world are deserve to be terminated, including what's on Azerbaijan, in the case of Daghygh Karabagh conflict. These principles are aligned with the spirit of solidarity of Muslim country, as we at the same time will also enhance Ukhuwah Islamiyah across Islamic nations and promoting the peace around the globe. In the frame of international law, the United Nation can do some interventions to the sovereignty of both conflict parties, being a mediator or enforcer for the sake of peacekeeping efforts and terminate these conflict in the minimum of time use. The most feasible corridor to terminate these conflict is through the corridor of law. In the case of border conflict, UN had a long-list of resolutions, and including four resolutions of 'The Resolutions on the Nagorno-Karabakh conflict', even these resolutions have not invoked to the UN Charter chapter VII. But it is clearly mentioned in the 822, 853, 874, 884 resolutions "recently occupied areas of the Azerbaijani Republic." Means the sovereignty of the conflict territory, belongs to the Republic of Azerbaijan. UN represent the voice of the international community, considering that the world's community had the responsibility to protect on the ground of human rights, the

international community is prompting both conflict parties to terminate the Nagorno-Karabakh conflict. Indonesia's support is aligned with the voices of the majority of the international community. Indonesia is recommending a form of mediation for both of the conflict parties, to find the suitable mechanism as well as formats that will be most feasible to terminating the conflict in between two countries. If the conflict parties are unwilling to step in, to resolve the conflict then intervention by other states may be required, which automatically will involve more parties and enhancing the probabilities to end the conflict. But still it depends on the consideration of both conflict parties, either both conflict parties willing to end the conflict just in between them or involving the mediator. Indonesia will surely hail to the opportunity of mediating, if its needed. After all, such mediation and involvement of foreign country to intervene to conflict will bring the issues of sovereignty of one country, but social justice should be over sovereignty. I humbly quoting one of the great philosopher and one of the founder of modern political theory, Thomas Hobbes: "The obligation of subjects to the sovereign is understood to last as long, and no longer, than the power by which he is able to protect them." Indonesia is encouraging both of the conflict parties to achieve the most peaceful way in order to terminate these conflict, by a few type of initiations and negotiations involving both of the conflict parties. Its one of the best exercise, from Indonesia's point of view to terminate the violence, to increase the idea of peace and to rebuild the troubled border. We can't sacrifice the development and the common welfare of the people to be the hostages of these conflict. Shall we not to forget, the common welfare and social justice is higher than any priorities of one sovereign country. And I remember a beautiful phrase, "A government is big enough to give you everything you want, is strong enough to take everything you

have,” Thomas Jefferson. Sovereignty at the end will protect the just power of the people to achieve the common welfare and social justice, along with the protection of human rights. One of the parties should bring out its most positive spirit for the sake of peace and freedom, while the other parties is the circle of violence. Hopefully there will a room for peace resolution for these conflict. After a long and deep consideration that both of the conflict parties will about to go through, at the last point, Indonesia also recommending the responsibility to protect, or the umbrella concept. Which both of the conflict parties will be commit to prevent the same conflict to be happen in the future and rebuild the infrastructure and relationship. Indonesia highlighted the importance of democratic life values to be promoted in both conflict parties, to protect the human rights of the civilians. The values are including, the values of respecting the rights of all people including freedom of religion, freedom of expression and gender equality; strengthening good governance and institutions that are effective, accountable, and transparent; and promoting interfaith dialogue to promote peaceful coexistence. Strong leadership and effective education are required to ensure the values of multiculturalism, pluralism, tolerance, religious freedom and democracy will be passed on to the next generation. It is also important to inclusively involve religious and ethnic leaders to support democratic mind-set where differences are respected in a pluralistic society. An institutional approach is also needed, particularly the internalization of the culture to respect law, free speech, and protecting minority groups.

Thank you very much for your kind attention.

İndoneziyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab Husnan Bey Fananienin çıxışı

Xülasə

İndoneziya Azərbaycan prezidenti cənab İlham Əliyevin bu ili İslam Həmrəyliyi İli elan etməsini yüksək qiymətləndirir. Bizim dövlətimiz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə dəstək vermək üçün Etibarın Qurulması Tədbirləri adı ilə müəyyən təşəbbüslər irəli sürmək istəyir. Burada tərəflərin ümumi maraqlarının müəyyənləşdirilməsi, münaqişə tərəflərinin ədalətli həllə həvəsləndirilməsi, silahlanmada şəffaflıq, qarşılıqlı təmaslar göstərilə bilər. BMT münaqişə tərəflərinin suverenliyinin bərpası istiqamətində işlər görə bilər. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi 4 qətnamə işğal olunmuş ərazilərin Azərbaycana məxsus olduğunu göstərir. İndoneziya ehtiyac olarsa, münaqişənin nizama salınması üçün vasitəçilik edə bilər.

Malayziyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab Dato'Roslan

Tan Sri Abdul Rahmanın çıxışı.

Malayziya və Azərbaycan Respublikası 5 aprel 1993-cü ildən bu yana, diplomatik münasibətlərin qurulduğu gündən bəri sıx və dost münasibətdədirlər və olmağa da davam edəcəkdirlər. Malayziya Bakı, Azərbaycan Respublikasındakı Səfirliyini 1 aprel 2014-cü il tarixində açsa da, Azərbaycan öz diplomatik nümayəndəliyini Malayziyada 2007-ci ilin iyun ayında açmışdır.

2. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsində Malayziya hər zaman Azərbaycanın güclü dəstəkçisi olub. Malayziya düzgünlük və ədalət tərəfdarı olan bir ölkədir. Buna görə də biz bu məsələdə, xüsusilə də ərazi bütövlüyü məsələsində Azərbaycan Hökumətinin mövqeyini müdafiə etməyə davam edəcəyik.

3. Çoxtərəfli əlaqələr baxımından və Beynəlxalq Millətlər (BM) və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) kimi müxtəlif beynəlxalq təşkilatların üzvü olmaqla hər iki ölkə bir çox qarşılıqlı maraq doğuran beynəlxalq məsələlərdə eyni mövqeyi paylaşmış və paylaşmağa davam edir.

4. Malayziya, Beynəlxalq Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının (UNSC) qəbul etdiyi, Erməni hərbi qüvvələrinin Azərbaycan ərazisindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən dörd (4) qətnaməsini (UNSC 822, 853, 874, 884) güclü şəkildə dəstəkləyir. Eyni zamanda, Malayziya həmçinin Birləşmiş Millətlər Baş Assambleyasının (UNGA) 14 mart 2008-ci ildə keçirilən 62-ci sessiyası zamanı “Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində vəziyyət” adlı 62/243 nömrəli qətnaməsinin həm-müəllifidir. Bu, Birləşmiş Millətlərin Dağlıq Qarabağa dair beşinci, Birləşmiş Millətlər Baş Assambleyasının sayca ilk sənədi idi.

5. Malayziya, Ermənistanın bütün qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasına göstərilən bütün beynəlxalq səyləri dəstəkləməyə davam edəcəkdir. Baxmayaraq ki, bəzi tərəflər bizim qərarımızdan məmnun deyildilər, biz Azərbaycanı dəstəkləməyi seçdik, çünki biz doğruluq və ədalətin sizin tərəfinizdə olduğuna inanırıq. Malayziya hər zaman Azərbaycanın yanında olacaq.

6. Malayziya xeyli sayda günahsız mülki əhalinin ölümü və yüz minlərlə əhalinin məcburi köçkünə çevrilməsinə səbəb olan mövcud Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə görə çox narahatdır. Malayziya Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasının suveren ərazisi olduğuna inanır və məcburi köçkünlərin öz evlərinə qayıtmaları və həyatlarını yenidən qurmaları haqlarını dəstəkləyir. Malayziya Ermənistan Hökumətini beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməyə və Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş bütün ərazilərində işğalçılığa son qoymağa çağırır. Çünki bu, regionda sülh və sabitliyi yenidən bərpa etmək üçün münaqişənin kök səbəblərini həll etməyin yeganə mümkün və uzun-müddətli yoludur.

7. Malayziya, Azərbaycan Respublikasının illər boyunca ölkənin məcburi köçkünlərini qorumaq və qayıqlarına qalmaq üçün göstərdiyi səylərə yüksək qiymət verir. Malayziya regionda balans bərpa etməyə davam etməklə eyni anda məcburi köçkünlərin də rifahını təmin etməyin asan iş olmadığını başa düşür. Belə böyük sayda məcburi köçkünləri sığınacaq təmin etmək əlbəttə ki, istənilən ölkə üçün gərgin bir haldır və Malayziya Azərbaycan Respublikası Hökumətinin ölkədəki məcburi köçkünlərin vəziyyətini yaxşılaşdırmağa yönəlmiş Dövlət Proqramlarının uğurlu şəkildə həyata keçirməsini tərifə layiq görür.

8. Müsəlman qardaşlar kimi və həmçinin İslam həmrəyliyi prinsipinə uyğun olaraq, Malayziya İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) tərəfindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair irəli sürülən qətnamələri dəstəkləməyə davam edir. Malayziya 19 İyun 2014-cü il tarixində, İƏT Xarici İşlər Nazirləri Şurası tərəfindən Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzünə dair qəbul edilən bir sıra qətnamələri tam dəstəkləyir.

9. Malayziya inanır ki, Dağlıq Qarabağ məsələsi hər hansı irqçilik və ya din məsələsi ilə əlaqələndirilməməlidir, çünki belə olduğu halda bu yalnızca dünyanın din və etnik qruplarda qütbləşməsinə yüksəldəcək və bu da öz növbəsində iğtişaş və zorakılığa gətirib çıxaracaqdır. Malayziya bunun suverenlik, ərazi bütövlüyü, Azərbaycan sərhədlərinin toxunulmazlığı və Ermənistanın güc vasitəsilə ərazini ələ keçirməsinin yolverilməzliyi məsələsi olduğuna inanır. Bu məqsədlə, Birləşmiş Millətlərin məsuliyyətli Üzv Dövləti kimi, Ermənistan Hökuməti bütün BMT qətnamələrinə sadıq qalmalı və Azərbaycan Respublikasının bütün işğal olunmuş ərazilərindən geri çəkilməlidir.

10. Bütün narazılıqlar, o cümlədən aidiyyatı ölkələr arasındakı dialoq və müzakirələrin sülh yolu ilə, heç bir təhdid və ya güc tətbiq etmədən, beynəlxalq hüququn ümumtənzim prinsiplərinə uyğun olaraq aparılması mütləqdir. Azərbaycan xalqının səbri və xoş təbiətliliyi daha artıq sınınmamalıdır. BMT qətnamələri və prinsiplərinə uyğun şəkildə məsələyə həll yolu tapılmalıdır.

11. Sülh danışıqlarının, anlayış və qarşılıqlı hörmətin saxlanması vacibdir. Neqativ düşüncə və inamın itməsinə gətirib çıxaran hər hansı bir addıma yol verilməməlidir. Bütün tərəflər təmkinli olmalı və qarşılıqlı inam və güvəni gücləndirmək üçün pozitiv cəhdlər göstərməlidir. Lakin işğalçı işğal edilmiş ərazilərdən çıxmalıdır. Status-kvo qəbul edilməz və dözülməzdir.

12. Malayziya, xüsusilə də ATƏT-in Minsk Qrupunun himayəsi altında gedən danışıqlar barəsində daha çox iş görməyə və dəstəkləməyə çağırır. Lakin bütün tərəflərin Dağlıq Qarabağ məsələsinə davamlı və sülh yolu ilə həll tapılmasında pozitiv mövqe tutmaları labüddür.

**Presentation by Malaysia
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary Mr. Dato'Roslan Tan Sri
Abdul Rahman**

Malaysia and the Republic of Azerbaijan has always and continues to enjoy a close and friendly relationship since the establishment of the diplomatic relations on 5 April 1993. Azerbaijan established its diplomatic mission in Malaysia in June 2007, while Malaysia established its Embassy in Baku, Azerbaijan on 1 April 2014.

2. Malaysia has always been a strong supporter of Azerbaijan when it comes to the Nagorno-Karabakh conflict. Malaysia is a country that stands for truth and justice. Therefore, we continue to defend the position of the Government of Azerbaijan on this issue, in particular, on the issue of territorial integrity.

3. At the multilateral fora, and being a member of various international organizations such as the United Nations (UN) and Organisation of Islamic Cooperation (OIC), both countries have shared and continues to share common position on many international issues of mutual interest.

4. Malaysia strongly supports the four (4) resolutions (UNSC 822, 853, 874, 884) adopted by the United Nations Security Council (UNSC) that demanded immediate and unconditional withdrawal of the Armenian troops from the territory of Azerbaijan. At the same time, Malaysia also co-sponsored the Resolution 62/243 entitled 'The Situation in the Occupied Territories of Azerbaijan' during the 62nd Session of the United Nations General Assembly (UNGA) on 14 March 2008. The resolution became the fifth UNdocument and the first UNGA document concerning NagornoKarabakh.

5. Malaysia will continue to support international efforts for the immediate, complete and unconditional withdrawal of all Armenian forces from all occupied territories of the Republic of Azerbaijan. Although some parties were unhappy with our decision, we chose to support Azerbaijan because we believe that truth and justice are on your side. Malaysia will always be there for Azerbaijan.

6. Malaysia is very concerned over the on-going conflict in Nagorno-Karabakh which has led to the deaths of many innocent civilians and caused hundreds of thousands to be internally displaced. Malaysia believes that Nagorno-Karabakh is a sovereign territory of the Republic of Azerbaijan and supports the rights of the Internally Displaced People (IDPs) to return to their homes and rebuild their lives. In this regard, Malaysia strongly urge the Government of Armenia to fulfil its international obligations and end their occupation from all occupied territories of the Republic of Azerbaijan as it is the only viable and long-term solution to the root causes of the conflict in order to restore peace and stability in the region.

7. Malaysia commends the efforts made by the Government of the Republic of Azerbaijan over the years for the care and protection of the country's IDPs. Malaysia understands that it is

not an easy job to ensure the well-being of the IDPs while continuing to restore balance in the region. Sheltering such a huge number of IDPs certainly puts a strain on any country and Malaysia praises the Government of the Republic of Azerbaijan for the successful implementation of the State Programs that saw positive developments of the situation concerning the IDPs in the country.

8. As Muslim brothers and in line with the principle of Islamic solidarity, Malaysia continues to support resolutions issued by OIC on the Nagorno-Karabakh conflict. On 19 June 2014, the 41st Session of the OIC Foreign Ministers adopted a number of resolutions on Armenia's aggression against Azerbaijan, which Malaysia strongly supports.

9. Malaysia believes that the Nagorno-Karabakh issue should not be associated with any race or religion, as this will only heighten the possibility of a world being polarized along religious or ethnic lines, which in turn, would propagate further unrest and violence. Malaysia strongly believes that it is an issue of sovereignty, territorial integrity and inviolability of the borders of Azerbaijan and the inadmissibility of the use of force by Armenia to acquire territory. In this regard, as a responsible United Nations Member State, the Government of Armenia must adhere to all UN resolutions and end their occupation from all occupied territories of the Republic of Azerbaijan.

10. It is imperative that all differences are address through peaceful means, including dialogue and discussions amongst the countries concerned, without resorting to the threat or use of force, in accordance with universally recognised principles of international law. We recognised that the patience and good naturedness of the Azerbaijani people should not be further tested and challenged. There must be a resolution to the issue in

accordance with UN resolutions and principles of international law.

11. It is important to uphold the principles of peaceful dialogue, understanding and respect for one another. Any action that could raise negative perception or create mistrust should be avoided. All parties should exercise self-restraint and to undertake positive efforts in enhancing mutual trust and confidence. However, the occupier must leave the occupied land. Status quo is unacceptable and intolerable.

12. Malaysia urges that more should be done and supported, especially regarding the on-going negotiations under the auspices of the OSCE Minsk Group. However, it is imperative that all parties sustained the positive momentum in finding a lasting and amicable solution to the Nagorno-Karabakh issue.

**İran İslam Respublikasının Azərbaycan
Respublikasındakı səfirliyinin mətbuat
katibi Mohamdreza Najafinin çıxışı**

Allahın adı ilə!

**Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli istiqamətində
İslam həmrəyliyi və əhəmiyyəti barəsində
İran İslam inqilabı rəhbərinin baxışlarının araşdırılması**

Giriş:

Qarabağ Azadlıq Təşkilatı (QAT) tərəfindən “İslam həmrəyliyi və Qarabağ” adlı elmi konfransın keçirilməsi İslam dünyasının problemlərinin və dilemmalarının, eləcə də onları yaradan amillərin həlli istiqamətində İslam həmrəyliyi və əhəmiyyəti və rolu barədə fikirlərin təqdim olunması üçün yaxşı bir fürsətdir. “İslam həmrəyliyi”nin əhəmiyyəti barədə müqəddəs İslam dininin əbədi möcüzəsi olan Quranın çoxsaylı ayələri, eləcə də Həzrət Peyğəmbərin (s) və onun pak Əhli-beytinin (ə) dəyərli kəlamları onun İslam cəmiyyətlərinin dünya və axirət səadətini təmin olunmasındakı yüksək rolunu açıq şəkildə bəyan edir. “Hamınız Allahın ipindən möhkəm yapışın” (Ali-İmran, 103) ayəsi bizim hamımızı təfriqə və ayrılımadan çəkindirən Quran ayələrinin yalnız bir nümunəsidir.

Bugünkü təlatümlü dünyada bəşəriyyətin müxtəlif sahələrdə gözqamaşdırıcı inkişafına baxmayaraq, sanki İslamdan əvvəlki cahiliyyət dövrü yeni bir formada dirilir və hər gün günahsız insanların qətlə yetirilməsi, heç bir pənahı olmayan qadın və uşaqların qaçqın düşməsi, köməksiz müsəlmanların qətlə edilməsi, torpaqların işğal olunması və s. barədə

ürəkyaandıran və ağırlı xəbərlər eşidirik. Təəssüf ki, bu faciələrin əksər qurbanları Suriya, İraq, Yəmən, Əfqanıstan, Bəhreyn, Mianma və s. kimi müsəlman ölkələrinin əhalisidirlər və bəzi ümumdünya və regional güclərin dəstəklədiyi İŞİD kimi təkfirçionist qrupların əli ilə qanlarına qəltan edilir və öz ev-
eşiklərindən didərgin salınırlar.

Bu yeni acı hadisələr elə bir vaxtda baş verir ki, İslam dünyasının bədənində Fələstin, Kəşmir və Qarabağın işğalı kimi digər yaralar da vardır. Belə bir şəraitdə təbiidir ki, İslam ümmətinin dərin yaralarına bir mərləm ola biləcək şəfalı dərmana ehtiyac var. Doğrudan da, İslam vəhdəti və həmrəyliyindən daha təsirli və faydalı bir mərləm nə ola bilər?

İran İslam Respublikası yarandığı gündən bəri daim İslam ümməti arasında praktik həmrəyliyin yaradılması və möhkəmləndirməsi üçün çalışmış və bu yolda heç bir fəaliyyətini əsirgəməmişdir. Həzrət Peyğəmbərin (s) doğumunun qeyd olunduğu günlərin “Vəhdət Həftəsi” adlandırılması, müsəlmanların birinci qibləgahını işğal edənlərlə mübarizə aparmaq məqsədilə İmam Xomeyni (r.ə.) tərəfindən Ramazan ayının sonuncu cümə gününün “Beynəlxalq Qüds Günü” elan edilməsi, Həzrət Ayətullah Xamneinin göstərişi ilə “İslam Məzhəblərinin Yaxınlaşması Assambleyası”nın yaradılması və beynəlxalq vəhdət konfranslarının müntəzəm şəkildə keçirilməsinə təkid edilməsi, İslam Respublikası rəhbərlərinin bu sahədə təsirli fəaliyyətlərindəndir. Bundan əlavə, son otuz ilə yaxın İranın Ali rəhbəri İslam dünyasının çətinliklərinin aradan qaldırılması və problemlərinin həlli məqsədilə İslam ölkələri arasında vəhdətin möhkəmləndirilməsini təkidlə vurğulamışdır. Bu araşdırmanın “İslam həmrəyliyi və Qarabağ” mövzusu ilə bağlı olduğunu nəzərə alaraq, Həzrət Ayətullah Xamneinin bu haqda olan baxışlarının və dediklərinin, eləcə də onun Qarabağ münəqişəsinin həllinə kömək üçün İslam birliyinin yaradılması

istiqlamətindəki dəyərli səylərinin yenidən nəzərdən keçirilməsi vacib görünür.

İran İslam inqilabı rəhbərinin mövqeyi və baxışları:

1. Həzrət Ayətullah Xamnei dünyanın ən təsirli dini və siyasi şəxsiyyətlərindən biri olaraq, İslam ölkələri və təşkilatlarının, xüsusilə (bundan əvvəl İslam Konfransı Təşkilatı adı ilə fəaliyyət göstərən) İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının potensialından istifadə etmək barədə mühüm təkidlər etmişdir. O, 1997-ci ilin 9 dekabr tarixində İran İslam Respublikasında keçirilən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının dövlət başçılarının sammitinin açılışında bütün İslam ölkələrinin ali rəhbərlərinin Tehranda olması fürsətindən istifadə edərək, özünün mühüm və tarixi çıxışında Qarabağ münqişəsinə işarə etmiş və açıq şəkildə belə demişdir: “Qarabağda və bəzi başqa yerlərdə müsəlmanlar çətinliklərlə üz-üzədirlər. İslam Konfransı Təşkilatı xüsusi komissiyalardan istifadə etməklə bu işlərlə aktiv məşğul ola və bütün üzvlərin iştirak etdiyi təsirli bir fəaliyyətlə problemi həll edə bilər”. Göründüyü kimi, Ali Rəhbər bu önəmli tədbirdə Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün xüsusi komissiyaların təşkil edilməsi və bütün üzv ölkələr arasında həmrəyliyin yaradılması kimi konkret təkliflə çıxış etmişdir ki, bu təklif sonralar müxtəlif formalarda İslam Konfransı Təşkilatının Qarabağ münaqişəsi barəsində qəti mövqe sərgiləməsilə nəticələnmişdir.

Ali Rəhbərin çıxışından bir gün sonra Azərbaycan Respublikasının mərhum prezidenti Heydər Əliyev 10 dekabr 1997-ci ildə Ayətullah Xamnei ilə görüşdə onun sözlərini məzmunlu, müdrik və iftixarlı hesab etdi və Azərbaycan Respublikasını İslam dünyasının ayrılmaz bir hissəsi kimi təqdim edərək dedi: “Biz də İranlı qardaşlarımız kimi sionistləri bütün müsəlmanlar üçün təhlükəli hesab edirik və inanırıq ki, sionizm biz müsəlmanların ümumi düşmənidir”.

2. Həzrət Ayətullah Xamnei Qarabağ münaqişəsinin həlli barədə İslam həmrəyliyinin yaradılması üçün İslam ölkələrinin rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşlər fərsətindən də istifadə etmişdir. O, 1994-cü il 11 sentyabr tarixində Pakistanın o dövriki prezidenti Faruq Əhməd Xan Leğari ilə görüşdə ABŞ-ı və insan hüquqlarını qoruduqlarını iddia edən beynəlxalq aləmi Kəşmir, Fələstin, Bosniya və Qarabağ müsəlmanlarının hüquqlarının pozulmasına göz yumduğuna görə pisləmişdir. İslam inqilabı rəhbərinin İslam dünyasındakı özəl məqamını nəzərə alaraq, onun Qarabağ müsəlmanlarının hüquqlarının pozulmasına diqqət yetirməsi və bunun Fələstin məsələsi ilə bir sırada qeyd etməsi, İslam dünyasının ictimai fikrinin və İslam dövlətlərinin diqqətinin Qarabağ məsələsinə yönəlməsində xüsusi rolu olmuşdur. Qeyd olunmalıdır ki, Ayətullah Xamnei belə bir mövqe tutarkən, yalnız İslam dünyasını deyil, bütün dünya ölkələrini və insan haqları təşkilatlarını Qarabağ məsələsində konstruktiv mövqe sərgiləməyə çağırmışdır.

3. İran İslam inqilabının rəhbəri Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində İslam həmrəyliyinin yaranması üçün Həcc ziyarəti günlərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. O, Həcc ziyarətini Qarabağ müsəlmanlarının məzlumluq səsinin bütün müsəlmanların qulağına çatdırılması üçün yaxşı bir fərsət hesab etmiş və özünün Həcc mərasiminin iştirakçılarına ünvanladığı bir neçə mühüm mesajında, eləcə də bu İlahi mərasimin təşkilatçıları ilə keçirdiyi görüşündə Qarabağ münaqişəsi və İslam dünyasının bu məsələyə diqqət yönəltməsinin vacibliyi barədə çox mühüm sözlər bəyan etmişdir.

3.1. Ayətullah Xamnei 1992-ci il 3 iyun tarixində adətən dünyanın nüfuzlu media orqanlarının diqqət mərkəzində olan özünün Həcc ziyarəti iştirakçılarına ünvanladığı çox mühüm müraciətində Şərqi imperializmi olan SSRİ-nin dağılması və ardından ABŞ-ın anti-islam prosesinin kəskinləşməsi məsələsinə toxunaraq, müraciətinin iki ayrı-ayrı hissələrində Qarabağ

məsələsinə işarə etmişdir. O, əvvəlcə Qarabağ müharibəsini o dövrün ən acı və faciəli hadisələri sırasında qeyd etmiş, daha sonra müraciətinin başqa bir yerində isə təkidlə belə vurğulamışdır: “Qafqaz regionunda ümumi təzyiq göstərməklə Qarabağ müsəlmanlarının qətlə yetirilməsinə mane ola biləcək dövlətlər nəinki heç bir ciddi iş görmədilər, əksinə İran İslam Respublikasının vasitəçilik səylərinə qarşı çıxıb təxribatlara məruz qoydular və bununla da Qafqazın yeni müstəqillik əldə etmiş xalqlarının taleyinə biganə olduqlarını sübut etdilər”.

Ali Rəhbər SSRİ-nin dağılmasından bir qədər sonra etdiyi bu müraciətində sionist rejiminin törətdiyi cinayətlər nəticəsində Fələstinin üzləşdiyi acınacaqlı taleyin səbəblərinə, o cümlədən bəzi Fələstin rəhbərlərinin vaxtında müqavimət göstərmədiyinə toxunaraq, həmçinin sionistlərə qarşı İslami Müqavimət Hərəkatının şücaət və fədakarlıqlarını təqdirəlayiq hesab edərək, belə vurğuladı: “İslam düşmənləri kommunistlərin yetmiş illik bir dinsizlik təbliğatına baxmayaraq, müstəqillik əldə etdikdən sonra İslam dini barəsində isti və həyəcanla danışan respublikalarda islamçılıq təhlükəsindən danışirlar və bu xalqların ən şirin ürək bağlılığını təhlükə hesab edirlər”.

Göründüyü kimi Həzrət Ayətullah Xamnei yeni müstəqillik əldə etmiş respublikaların problemlərini və böhranlarını həll etmək üçün İslam birliyinin formalaşması yolunda mövcud olan maneələrə dolayısı ilə işarə edərək, Fələstin məsələsindən ibrət götürməyi, anti-islam qüvvələrin təxribatları qarşısında ayıq-sayıq olmağı və İslam potensiallarından, o cümlədən İslam birliyindən bəhrələnməyi Qarabağ münafişəsi kimi böhranların həlli üçün münasib həll yolu hesab etmişdir. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan Respublikasının o dövrdəki rəhbərləri “İslam həmrəyliyi” yolunda hərəkət etmək əvəzinə anti-islam qüvvələrinin təbliğatının təsiri nəticəsində Qarabağ münafişəsinin həlli istiqamətində uydurma və puç “millətçilik” siyasətini seçdilər və özlərini İran İslam Respublikasının

maksimum köməklərindən məhrum etməklə yanaşı öz amallarının qibləsindən də heç bir xüsusi yardım ala bilmədilər. Buna görə də Qarabağ acı nəticələri hələ də davam edən bir tale ilə üzləşdi.

3.2. Ali Rəhbər 1994-cü ilin 15 may tarixində də özünün böyük Həcc mərasiminin iştirakçılarına ünvanladığı müraciətində Qarabağ münaqişəsinə işarə edərək, ABŞ kimi bəzi güclərin müsəlmanlara qarşı zahirən bitərəf, əməldə isə düşmən mövqeyini pisləyərək belə demişdir: “Münaqişənin bir tərəfində zülmə məruz qalan və düşmənlərinin təzyiqi altında olan məzlum müsəlmanların olduğu bütün hallarda ABŞ-ın və onun İngiltərə kimi Avropalı əlaltılarının izi görünür ki, bunun bir nümunəsi acınacaqlı Kəşmir hadisələri və Qarabağ müsəlmanlarının qəmli taleyidir”.

3.3. İslam inqilabının rəhbəri 20 aprel 1994-cü il tarixində Həcc ziyarətinin təşkilatçıları ilə görüşündə Qarabağın Azərbaycan Respublikasına aid olduğuna təkid edərək belə buyurdu: “Bizim öz yaxınlığımızda Azərbaycan Respublikasının regionu olan Qarabağda müsəlmanların başlarına gətirilənlər elə həmin faciələr (serblərin Bosniya-Herseqovində törətdiyi cinayətlər) kimidir”.

4. Ali Dini Rəhbər Qarabağ münaqişəsinin həllinə kömək məqsədilə İslam həmrəyliyi amalının həyata keçməsi üçün qeyd olunan fürsətlərdən istifadə etməkdən əlavə 26 iyul 1993-cü ildə Təbriz şəhərinə etdiyi səfərdə də Qarabağ məsələsinə toxundu. O, son yüzilliklərdə Azərbaycan zonasının İran xalqının təcavüzkarlara qarşı mübarizəsində ön xətdə olduğunu bildirərək, özünün tarixi çıxışının bir hissəsində belə buyurdu: “Ermənistan dövləti və Qarabağ erməniləri bu regionun müsəlmanlarına zülm edirlər. Biz Qarabağ ermənilərinin son dövrlərdə Ermənistan dövlətinin dəstəyi ilə törətdikləri əməlləri pisləyirik və

gözləntimiz isə budur ki, ölkəmizdəki ermənilər də həmin regionun ermənilərinin bu hərəkətlərini pisləsinlər”.

5. İslam inqilabının rəhbəri Azərbaycan Respublikasının o dövrkü prezidenti Heydər Əliyevlə keçirdiyi görüşdə Azərbaycan Respublikası xalqının öz torpaqlarını müdafiə etməsinin vacibliyini bir dini prinsip və dini vəzifə olduğunu vurğulayaraq, Heydər Əliyevə xitabən belə buyurdu: “Azərbaycan Respublikası xalqı ermənilərin təcavüzünə məruz qalıb və Ermənistan dövləti bu hadisələrdə təcavüzkarlıq edir. İran erməniləri də bundan əvvəl Ermənistan dövlətini bu təcavüzə əl atdığına görə pisləyiblər və biz ümid edirik bu müharibə tezliklə haqq cəbhəsinin qələbəsi ilə sona çatsın”. Heydər Əliyev isə bu görüşdə belə demişdir: “Azərbaycan Respublikası xalqı yetmiş il kommunist hakimiyyətinə dözməklə yanaşı heç vaxt öz mədəni və dini adət-ənənələrini unutmayıb və müqəddəs İslam dinini öz qəlbində qoruyub saxlayıb”.

Bu görüşün mühüm məqamlarından biri də budur ki, Ali Rəhbər Azərbaycan Respublikasının müsəlman və şiiə xalqının üzərinə düşən missiyaya təkid edərək, onların öz torpaqlarını müdafiə etməsini dini bir vəzifə adlandırmış və əslində İslam torpağını hətta şəhidlər və qurbanlar vermək bahasına olsa da belə qorumağı vacib saymışdır. Həzrət Ayətullah Xamnei təcavüzkarın adını çəkməklə və onu pisləməklə, həmçinin Azərbaycan Respublikasını haqq cəbhə olaraq tanımaqla İran İslam Respublikasının Qarabağ münaqişəsi barəsində rəsmi mövqeyini aydın şəkildə bəyan etmişdir.

Nəticə:

Region sakinlərinin böyük mənəvi və maddi ziyanlarına səbəb olmuş Qarabağ münaqişəsi SSRİ-nin millətçilik siyasətinin acı nəticələrindən biri olaraq yarandığı gündən indiyə kimi müxtəlif səbəblərdən, o cümlədən tərəflərin İran İslam

Respublikası ilə qonşu olması, eləcə də tarixi və mədəni bağlara malik olması, ən önəmlisi isə Ali Rəhbərin Qarabağ müsəlmanlarının vəziyyəti barədə nigarançılığı və həssas olması səbəbindən İran İslam Respublikasının xarici siyasətinin diqqət mərkəzində olmuşdur. İran İslam Respublikası Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıyan ilk ölkələrdən biri kimi Qarabağ münaqişəsi yarandığı andan qarşıdurma tərəfləri arasında vasitəçilik etməklə münaqişəsinin genişlənməsinin qarşısını almağa çalışdı və bu səylər Azərbaycanın və Ermənistanın o dövürkü rəhbərlərinin 1992-ci il 7 may tarixli Tehran bəyanatının imzalanması ilə nəticələndi. Lakin təəssüflər olsun ki, münaqişənin sona çatması ilə razılaşmayan və İran İslam Respublikasının konstruktiv rol ifa etməsinə qarşı olan bəzi region ölkələrinin tərxiatları ilə İranın bu təşəbbüsü lazımi nəticəni vermədi və Ermənistan Tehran bəyanatının ziddinə gedərək Şuşanı işğal etdi. Doğrudur, İslam Respublikası özünün vasitəçilik fəaliyyəti ilə yanaşı qaçqın düşmüş Qarabağ müsəlmanlarının başlarına gələn bəlaları azaltmaq üçün əlindən gələn heç bir köməkliyi əsirgəmədi. Qarabağ qaçqınları üçün yüz min nəfərlik düşərgənin salınması və onların ilkin ehtiyaclarının və təhlükəsizliklərinin təmin edilməsi, eləcə də İmam Xomeyni (r.ə.) adına İmdad Komitəsi tərəfindən bəzi qaçqınlara uzunmüddətli maliyyə dəstəyinin verilməsi və s. İran İslam Respublikasının İslam həmrəyliyi amalına əsasən göstərdiyi dəstəyinin yalnız bəzi nümunələri hesab olunur.

İran İslam Respublikası dövləti ölkənin Ali Rəhbərinin müəyyənləşdirdiyi siyasətə əsasən daima Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün qorunmasına, beynəlxalq sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti ilə Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq qaydalara əsasən ədalətli həll olunmasına təkid etmiş və daima beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləmişdir.

Qarabağ və digər beynəlxalq münaqişələrin ədalətli həllinə kömək üçün İslam həmrəyliyi məsələsini gündəmdə saxlamaq, İran İslam Respublikasının xarici siyasətinin prioretlərindəndir. İran İslam Respublikasının elmi mərkəzləri, elm və mədəniyyət xadimləri müxtəlif elmi konfranslar və tədbirlər keçirməklə, həmçinin Azərbaycan Respublikasının elmi-mədəni mərkəzlərinin təşkil etdikləri tədbirlərdə iştirak etməklə Qarabağ münaqişəsinin həlli yolunda addımlar atırlar.

Heç şübhəsiz 2017-ci ilin cənab İlham Əliyev tərəfindən “İslam həmrəyliyi ili” adlandırılması Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün İslam həmrəyliyinə gücləndirilməsində təsirli ola bilər. Bu məqsədlə “Qarabağ və İslam həmrəyliyi” konfransının keçirilməsinin də bu istiqamətdə atılmış təsirli bir addım olduğunu hesab edərək, ümidvar olduğumuzu bildiririk ki, bununla da tədbirin təşkilatçıları qarşılıqlı qoyduqları hədəflərinə çatmış olacaqlar.

Qeyd:

Dırnaq içərisində verilmiş bütün cümlələr (Həzrət Ayətullah Xamneyinin və mərhum Heydər Əliyevin sözləri) Həzrət Ayətullah Xamneyinin əsərlərinin qorunması və yayılması məqsədi daşıyan saytdan (<http://farsi.khamenei.ir>) götürülmüşdür.

**Presentation by Mohamadreza Najafi,
press secretary of The Embassy of Iran
Islamic Republic to Azerbaijan Republic**

**Investigation of the visions of leader of Iran Islamic
Revolution
about role and necessity of Islamic solidarity in the direction
of fair settlement of Karabakh conflict**

Summary

According to policy as specified by Supreme Leader of country, Iran Islamic Republic always makes efforts in fair settlement of Karabakh conflict according to international rules and supports territorial integrity of Azerbaijan in international organizations as well as Islamic Cooperation Organization. To keep issue of Islamic solidarity in the agenda for support to fair settlement of Karabakh and other international conflicts is one of priorities of foreign policy of Iran Islamic Republic. Organizing various scientific conferences and events or taking part in the conferences organized by scientific-cultural centers of Azerbaijan Republic, scientific centers, science and culture figures of Iran Islamic Republic make steps in settlement of Karabakh conflict. No doubt, announcement of 2017 as a year “Islamic solidarity” by Mr. Ilham Aliyev can be effective in strengthening of Islamic solidarity for settlement of Karabakh conflict. By this purpose, organization of “Karabakh and Islamic Solidarity” conference is effective step in this direction, we hopefully say that, participants of event will achieve their desirable targets.

**Səudiyyə Ərəbistan Krallığının
Azərbaycandakı
Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab
Müsaid bin İbrahim əs-Süleymin çıxışı**

Bağışlayan və mərhəmətli Allahın adı ilə!

Allaha həmd, Onun Peyğəmbərinə salavat və salamı olsun!

Qarabağ Azadlıq Təşkilatının sədri cənab Akif Nağı

Hörmətli tədbir iştirakçıları !

Əs-səlamu əleykum və rəhmətullahi və bərəkətuhu

Hər şeydən öncə, mən Qarabağ Azadlıq Təşkilatına “İslam Həmrəyliyi və Qarabağ” mövzusunda bu cür mühüm konfrans təşkil etdiyi üçün təşəkkürümü bildirir və onun işinə uğurlar arzu edirəm.

“İslam Həmrəyliyi” və “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” məsələləri ilə bağlı ölkəmin tutduğu mövqeyi bugün sizlərə açıqlamaqdan şərəf duyuram. Çıxışımın əsas hissəsinə keçməzdən qabaq vurğulamaq istərdim ki, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyev tərəfindən 2017-ci ilin Azərbaycanda “İslam Həmrəyliyi ili” elan edilməsini alqışlayır və bunu qardaş Azərbaycan Respublikasının müsəlman ölkələr arasında islam həmrəyliyinin gücləndirilməsinə göstərdiyi səyin təzahürü kimi qiymətləndirir.

Qeyd edirəm ki, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının xarici siyasəti dəyişməz prinsiplərə, eləcə də coğrafi, tarixi, dini,

iqtisadi, təhlükəsizlik və siyasi faktorlara əsaslanır. İslam Həmrəyliyi keçmişdə də, indi də Səudiyyə Ərəbistanının xarici siyasətinin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsində mühüm təsirli amillərdən biri olub. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı İslam dininin mərkəzi və müsəlman dünyasının vuran ürəyi kimi, yarandığı gündən bu yana öz gücünü və imkanlarını müsəlman dünyasına xidmət, onun birliyi və həmrəyliyi üçün səfərbər etmişdir. Bu məsələdə o, eyni dini əqidəyə mənsubiyyəti əsas götürür. İslam həmrəyliyi müsəlmanların öz mövqe və yüksəlişlərini bərpa etmək üçün bir yoldur. İslam həmrəyliyinə təmin olunması üçün Krallıq qardaş müsəlman dövlətlərlə birgə hökumət və qeyri hökumət islam təşkilatları sistemi formalaşdırmağa səy və təşəbbüs göstərmişdir. Bu təşkilatlara misal olaraq 1962-ci ildə yaradılmış İslam Dünyası Liqası, 1969-cu ildə yaradılmış İslam Konfransı Təşkilatı (hazırda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı) və s. göstərmək olar ki, onların iqamətgahları Krallıqda yerləşir. Bu səylər İslam həmrəyliyi anlayışının inteqrasiya fikrindən qaynaqlanır. Bu fikir bir sıra məfhumları ehtiva edir ki, onların ən əsasları müsəlman ölkələrin kollektiv təhlükəsizliyi, müsəlman ölkələr arasında münaqişələrin sülh yolu ilə həlli, məhdud imkanlı müsəlman dövlətlərə və cəmiyyətlərə iqtisadi yardımlar göstərmək, təbii fəlakətə məruz qalmış müsəlman dövlətlərə təcili yardım və köməklik çatdırmaq, müsəlmanları müdafiə etmək, onların problemlərinin həllində onlara dəstək olmaq, məscid tikintisi və islam mədəniyyət mərkəzlərinin yaradılması vasitəsi ilə harada olur olsun müsəlman topluluqlarına bol maddi və mənəvi yardım göstərməkdən ibarətdir. Bunlardan çıxış edərək Səudiyyə Ərəbistanının İslam dünyası ilə bağlı xarici siyasətinin aşağıdakı hədəflərini qeyd etmək olar:

- 1) Hərtərəfli İslam həmrəyliyinə təmin etmək.
- 2) Müsəlman dövlətlərinin müxtəlif sahələrdə imkan və potensialına dəstək göstərmək məqsədi ilə onlar arasında iqtisadi inkişafın yeni perspektivlərini açmaq.

3) İslam dünyasına təhlükə yaradan mədəni və ideoloji hücumların qarşısını müxtəlif forma və üsullarla almaq.

4) İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının inkişaf etdirilməsi üzərində işləmək, islam aləminin məruz qaldığı problemlərin qarşısının daha fəal alınmasında bu təşkilatın fəaliyyətinə dəstək göstərmək.

5) Dünyada meydana gələn yeni reallıqlar fonunda müsəlman dövlətlərinin rolunu gücləndirmək.

6) Dünyanın bütün dövlətlərində olan müsəlman azlıqlara dəstək və yardım göstərmək, ümumi beynəlxalq qanunlara uyğun olaraq onların hüquqlarını müdafiə etmək.

7) İslam dini və onun qaydalarının parlaq və həqiqi simasını nümayiş etdirmək, bu dini terror və insan hüquqlarının pozulmasında ittiham edən iddia və iftirələrdən onu qorumaq.

Krallıq İslam aləmindəki yerinə görə, dünyanın hər bir yerində İslam və müsəlmanlara xidmət, onun ən ümdə hədəflərindən olmuşdur. Onun səxavətlə sərflədiyi hər cür yardımdan bütün ərəb və müsəlman dövlətləri faydalanmışdır. Ötən illər ərzində o, əksəriyyəti müsəlman ölkələrindən ibarət inkişaf etməkdə olan dövlətlərə 130 milyard dollardan artıq yardım göstərmişdir.

Bütün deyilənlər sübut edir ki, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı qardaş və dost ölkələrlə, o cümlədən dərin dini və tarixi köklərlə bağlı olduğu Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrinə böyük əhəmiyyət verir. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa edəndən sonra Səudiyyə Ərəbistanı onun müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdən olmuşdur. Cari il, ölkəmiz arasında diplomatik əlaqələrin yaranmasının 25-ci illiyinə təsadüf edir. Bu gün biz İki Müqəddəs Məscidin Xadimi, Kral Salman bin Əbdüləziz və zati-aliləri prezident İlham Heydər

oğlu Əliyevin rəhbərliyi ilə Krallıqla Azərbaycan arasında istər siyasi, istər iqtisadi, istərsə də investisiya sahələrində olan əlaqələrin inkişafında mühüm bir mərhələni yaşayırıq. İki ölkə arasında ikitərəfli dostluq münasibətlərin durmadan güclənməsi, eləcə də yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlər bunun bariz nümunəsidir. Bu səfərlərin ən sonuncuları zati-aliləri prezident İlham Əliyevin cari ilin may ayında Ərəb-İslam-Amerika Sammitində iştirak etmək üçün Krallığa mühüm səfəri, yenə bu ilin aprelində Azərbaycanın müdafiə naziri general-polkovnik Zakir Həsənovun Krallığa rəsmi səfəri və İki Müqəddəs Məscidin xadimi-Səudiyyə Ərəbistanı Kralı, həmçinin Vəliəhd-müdafiə naziri və Baş Qərargah rəisinin müavini ilə görüşməsi, digər tərəfdən Səudiyyə Ərəbistanının energetika, sənaye və mineral sərvətlər naziri, eləcə də Krallığın Ərəb Körfəzi məsələləri üzrə dövlət nazirinin Azərbaycana olan səfərini qeyd etmək olar.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bizim mövqeyimizi gəlincə qeyd etmək istərdim ki, bu mövqe həmişə açıq, şəffaf və İslam həmrəyliyi ruhuna uyğun olmuşdur. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı həmişə beynəlxalq təşkilatların qərarlarına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü və toxunulmamazlığını dəstəkləyir, habelə həmin təşkilatlarda Azərbaycanın haqq işini dəstəkləyən bu cür qərarların qəbul edilməsində mühüm rol oynayır. Bundan əlavə Krallıq qəbul olunan qərarların həm də icra edilməsinə hər cür dəstək göstərir. Ölkələrimiz arasında bir çox beynəlxalq forum və təşkilatlar, o cümlədən BMT, onun ixtisaslaşmış müxtəlif qurumları, İƏT çərçivəsində koordinasiya və sıx əməkdaşlıq əlaqələri mövcuddur. Krallığın İƏT-dəki xüsusi çəkisi sayəsində bu qurum tərəfindən Azərbaycanın ədalətli məsələlərini dəstəkləyən qərarların qəbul olunmasında əhəmiyyətli rola malikdir. Bu mənada Krallıq digər müsəlman ölkələri də həmişə Azərbaycanın haqq işinə dəstək olmağa təşviq edir. Bu məqamda vurğulayırıam ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başladığından bu yana Krallıq

qardaş Azərbaycana heç bir minnət, siyasi və sair məqsəd olmadan həm sözdə həm də əməldə dəstək olub. Arzu edirik ki, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul olunan qərarlar münaqişənin həll olunmasında öz rolunu oynasın və regionda sülh, əmin-amalığın bərqərar olsun. Çünki istənilən regionda baş verən hər hansı bir münaqişə və ya müharibə onun inkişafına və öz potensialını tam olaraq gerçəkləşdirməsinə mənfi təsir edir. Münaqişənin tezliklə həll edilməsi Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının qaytarılması və qaçqınların öz doğma yurdlarına dönməsini tələb edir. Belə ki, qeyd etdiyimiz qərarlar bunu dəfələrlə vurğulamışdır.

Son olaraq xüsusi şəkildə vurğulamaq istərdim ki, Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrini möhkəmləndirmək kursunu gələcəkdə də davam etdirib, bütün İslam və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində onunla birgə əməkdaşlıq və səyləri koordinasiya edəcəkdir. Diqqətinizə görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti sizin üzərinizə olsun.

**Presentation by Kingdom of Saudi Arabia
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary Mr. Mesaad Ibrahim
Alsulaim**

Bismillahir Rahmanir Rahim

Alhamdulillah wassalat wassalam ala rasul Allah

Mr. Akif Naghi / Head of the Organization of Karabakh
Liberation

As-salamu aleykum va rahmatullah va barakatuh

I would like to start my speech by thanking the Organization of Karabakh Liberation for holding of such an important conference as the "Islamic Solidarity and Karabakh" and I want to wish them success. It is a great honor for me to explain at this conference the position of my country on the issues of Islamic Solidarity and NagornoKarabakh conflict. Before turning to the main topic, I would like to assure that the Kingdom of Saudi Arabia highly appreciates the initiative of the President of Azerbaijan Republic, Ilham Aliyev, to declare 2017 as the year of Islamic Solidarity in Azerbaijan. This reflects the efforts of the Republic of Azerbaijan to strengthen the solidarity of Islamic countries. I want to note that the foreign policy of Saudi Arabia is based on the geographical – historical – religious - economic - safety -political principles. The Islamic Solidarity was and remains the most important factor influencing on the process of setting priorities in the foreign policy of Saudi Arabia. The Kingdom of Saudi Arabia being the center of Islam and the beating heart of the Islamic world serves since its inception to the Islamic world. In order to achieve the Islamic Solidarity, the Kingdom along with its brother Muslim countries initiated the system of Islamic governmental institutions and non-governmental organizations, including the

League of Muslim world (in 1962) and the organization of the Islamic Conference (Organization of Islamic Cooperation) (in 1969). This is an effort to integrate visualization of the Islamic Solidarity which includes several concepts like safety of Islamic countries, the peaceful settlement of the conflict between Islamic countries, the provision of economic assistance to Islamic states and communities with limited resources and helping the affected Islamic countries in emergency situations, protecting their rights and supporting them financially and morally, wherever they are through the generous contribution in building mosques and establishing centers of Islamic civilization. It is worth to say that the Saudi foreign policy is trying to achieve the following goals:

1. To achieve the full Islamic Solidarity
2. To open new possibilities for the economic cooperation among the Islamic countries designed to support their capabilities and resources at various levels
3. To resist cultural and intellectual invasion which threatens the Islamic world in various ways
4. To work on the development of the OIC and make its performance more effective in order to confront the problems subjected to the Islamic world
5. To increase the role of Islamic countries in the new world system
6. To support Muslim minorities in all countries and defend their rights in accordance with the principles of international law
7. To provide with bright and real information of Islamic religion. Referring to the Islamic status of the Kingdom, it still serves Islam and Muslims in all countries of the world at a high level. Saudi Arabia generously did its best of support for all Arab and Muslim States, and funded more than 130 billion dollars

aids for developing countries, mostly for Muslim countries during the last few years. From this point Saudi Arabia pays special attention to its relations with the friend countries including the Republic of Azerbaijan whose historical and religious ties connect them. The Kingdom of Saudi Arabia is one of the first countries that recognized the independence of the Republic of Azerbaijan after it gained its independence in 1991. This year is the 25th anniversary of diplomatic relations between the two countries. Today we are on the significant stage of the evolution of relationships in political, economic and investment fields, between the Kingdom of Saudi Arabia and Azerbaijan Republic, under the leadership of the King Salman bin Abdul Aziz Al Saud and the President Ilham Aliyev. The best example of these relations is high-level visits between the two countries, such as the recent visit of his Excellency Ilham Aliyev to the Kingdom in May of this year in order to attend Arab-Islamic-American Summit. Another important visit is the official visit of Minister of Defense of Azerbaijan to the Kingdom of Saudi Arabia in April of this year and his meeting with the King, the Crown Prince, the Minister of Defense and the vice President of the General Staff in Saudi Arabia. Also the visit of the Minister of Energy, Industry and Mineral Resources of Saudi Arabia and the State Minister of the Arabian Gulf to the Republic of Azerbaijan. As for the Nagorno-Karabakh conflict, it has always been a clear and transparent expression of the spirit of Islamic Solidarity. In Saudi Arabia, we support unity and safety of the territory of the Republic of Azerbaijan in accordance with the decisions of the international organizations. The Kingdom plays an important role in supporting Azerbaijan in the decisions taken by the organizations in relation to Azerbaijan. The Kingdom also provides all forms of support for the implementation of these decisions. Close cooperation between the two countries is carried out

within the framework of many international organizations, including the United Nations and its specialized institutions, and the Organization of Islamic Cooperation. The Kingdom plays an important role in issuing the decisions of pro-rights of Azerbaijan through the Islamic Cooperation. Thus, Kingdom always calls Muslim countries to support Azerbaijan fairly. Here I confirm that from the beginning of Nagorno-Karabakh conflict the Kingdom supports brother Azerbaijan in word and deed without any political purposes or other considerations. We want the decisions taken by international organizations to contribute to the peaceful and safe conclusion of the conflict in this region, since conflicts or wars in any area have a negative impact on the development of countries and their capabilities. The quick solution of the conflict requires the return of the occupied territories of Azerbaijan and refugees to their home as repeatedly confirmed by decisions-referred. In conclusion, I would like to emphasize that the Kingdom of Saudi Arabia will continue its approach to the consolidation of relations, coordination and collaboration with the Republic of Azerbaijan in all Islamic and international forums. Thank you for your kind attention. Vassalamu aleykum varahmatullah va barakatuh.

**Türkiyənin Azərbaycandakı Fövqəladə və
Səlahiyyətli səfirinin siyasi məsələlər üzrə
müşaviri Hande Apakanın çıxışı**

Türkiyə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və beynəlxalq arenada tanınan sərhədlərinin toxunulmazlığı çərçivəsində həllinə önəm verir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli üçün ilk olaraq Ermənistan işğal siyasətindən əl çəkməlidir. Xüsusi olaraq vurğulamaq istəyirəm ki, Ermənistan işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarından çıxmayınca, bu problemin həlli mümkün deyil. Münaqişənin nizama salınması üzrə danışıqlar fəallaşdırılmalı və reallığa uyğun aparılmalıdır. Münaqişə tərəflərinin, Azərbaycan və Ermənistan rəsmilərinin birbaşa görüşlərinə də önəm verilməlidir. Beynəlxalq birlik, istər Qərb, istərsə müsəlman ölkələri olsun, Ermənistanı real müzakirələrə qatılmağa məcbur etməlidir. Türkiyə hər məsələdə olduğu kimi, Qarabağ məsələsində də həmişə Azərbaycanın yanındadır. Azərbaycanın maraqlarını öz maraqları kimi müdafiə edib və edəcəkdir. Bu məsələdə müsəlman ölkələri həmrəy olmalı, birlikdə dəstək verməlidirlər.

**Presentation by Hande Apakan,
advisor of Extraordinary and
Plenipotentiary ambassador of
Turkey to Azerbaijan Republic
on political issues**

Turkey prefers settlement of Nagorno Karabakh conflict within framework of territorial integrity, independence and inviolability of recognized borders of Azerbaijan. First of all

Armenia should withdraw from his occupation policy for fair settlement of Nagorno Karabakh conflict. Especially I would like to ask that, settlement of this problem is impossible until Armenia leaves Azerbaijan lands. Negotiations on regulation of conflict should be intensified and implemented according to reality. Special attention should be made to direct meetings of the officials of Azerbaijan and Armenia. International union, Western community, muslim countries should invite Armenia to join in these negotiations. As in every issue, Turkey always supports Azerbaijan in Karabakh conflict. Turkey always protected Azerbaijan's interest as his interests and will protect in future. Muslim countries should be solidarity and support each other together.

Akif Nağı

Qarabağ Azadlıq Təşkilatının
sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində

İslam Həmrəyliyi əsas amil kimi

İstənilən dövlətlərarası münaqişədə beynəlxalq amil, xarici güclər vacib rol oynayır. Əksər hallarda münaqişələr məhz bu amillərin təsiri altında meydana gəlir və onların iştirakı olmadan həllini tapa bilmir. Münaqişələr beynəlxalq güclərin marağı ilə yaranır və onların maraqlarına uyğun da həllini tapır. Bu güclərdən ədalətli mövqə gözləməyinə dəyməz, maraqların təmin olunmasını gözləmək lazım gəlir. Bu mənada Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də istisna deyil. Və bu yanaşmanı səsləndirməkdə məqsədimiz bədbin əhval-ruhiyyə yaratmaq deyil, əksinə, reallığı bilib, düzgün qərarların çıxarılmasına yardımçı olmaqdan ibarətdir.

Biz burada diqqəti Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün beynəlxalq, xarici amillərdən düzgün istifadə olunması imkanlarına yönəltmək istəyirik. Bu günə qədər beynəlxalq amil dedikdə BMT, ATƏT, bir az da Avropa Şurası və Avropa İttifaqının vasitəçilik imkanları, həmçinin ABŞ və Rusiyanın maraqları, iddialarının uzlaşdırılması mümkünlüyü nəzərdə tutulub, ümidlər məhz bu amillərin təsiri altında nəticə əldə olunacağına bağlanıb. Bu ümidlərin özünü doğrultmadığı göz önündədir. Beynəlxalq təşkilatlarla böyük güclər münaqişənin həlli üçün “səyləri”ni birləşdirdilər və nəticədə Minsk qrupu, sonra isə onu əvəz edən Minsk qrupu həmsədrləri institutu meydana gəldi. Beynəlxalq təşkilatlarla böyük güclərin ayrı-ayrı yanaşmalarını araşdırmağa ehtiyac qalmadı, bu məsələdə onlar tam yekdillik nümayiş etdirdilər, hətta barışmaz ziddiyyətlər içərisində çarpışan Rusiya ilə ABŞ Dağlıq Qarabağ

münaqişəsinin dondurulmuş vəziyyətdə saxlanması, yəni status-kvonun dəyişdirilməməsi, Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsinin, Dağlıq Qarabağ və ətraf 7 rayonun Ermənistanın işğalı altında qalması beynəlxalq təşkilatların da, Rusiya və ABŞ-ın da maraqlarına cavab verir. Beynəlxalq təşkilatların maraqlarını nominal, formal maraqlar hesab etmək olar. Çünki bu qurumların özlərinin konkret marağı yoxdur, onlar müxtəlif situasiyalarda ABŞ və ya Rusiyanın maraqlarının daşıyıcıları kimi çıxış edirlər. Ona görə də hər şəraitdə Rusiya və ABŞ-ın maraqlarından və beynəlxalq qurumların görüntü-maraqlarından danışmaq daha düzgün olardı.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı mövcud vəziyyət ABŞ və Rusiyanı tam qane edir, maraqlarına cavab verir. Çünki Ermənistanın işğalı altında olan Dağlıq Qarabağ və digər Azərbaycan ərazilərinə tam və real nəzarət Rusiyanın, şərti və nominal (istənilən vaxt reallığa keçə biləcək) nəzarət isə ABŞ-ın əlindədir. Hər iki ölkənin Ermənistanı təsir imkanları güclüdür. İlk baxışdan Rusiya daha əlverişli mövqedə görünür. Amma ABŞ-ın təsir imkanları daha genişdir, sadəcə olaraq, həmin imkanları hələlik göstərmək və nümayiş etdirmək istəmirlər.

ABŞ və Rusiya yaranmış vəziyyətdən Azərbaycan, Türkiyə və İrana təsir etmək, xüsusilə də Azərbaycanı nəzarət altında saxlamaq üçün istifadə edirlər. Təbii ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən Yaxın Şərq oyunlarında da əlavə “kart” kimi istifadə olunur. Böyük dövlətlər, əsas oyunçular Yaxın Şərq “bazarlığı”nda Dağlıq Qarabağ məsələsindən də yararlanmağı çalışırlar.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli ilə bağlı islam həmrəyliyindən danışarkən iki əsas məsələyə aydınlıq gətirməliyik. Birincisi, müsəlman Azərbaycana qarşı xristian Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yaranmış Dağlıq Qarabağ münaqişəsi dini qarşıdurma xarakteri daşıyır, yoxsa yox?!

İkincisi, müsəlman ölkələri bu davada Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə edərkən islam həmrəyliyi, ümmət təşəbbüskeşliyi mövqeyindən, yoxsa konkret maraqlarından çıxış etməlidirlər?!

Birinci məsələ ilə bağlı qeyd etməliyik ki, dünyadakı bütün münaqişələr eyni vaxtda dini, etnik, siyasi və digər cəhətləri özündə birləşdirir, sırf “təmiz”, yalnız bir cəhəti özündə ehtiva edən münaqişə müşahidə olunmur. Bu baxımdan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də istisna təşkil etmir, bütün cəhətləri özündə əks etdirir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsində bütün cəhətlərlə yanaşı dini aspekt özünü qabarıq şəkildə göstərir. Sırr deyil ki, Azərbaycana qarşı Ermənistanın təcavüzünə ideya rəhbərliyi erməni kilsəsi tərəfindən həyata keçirilir. Ermənistan işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərində islam dininə məxsus hər şeyi, abidələri, məscidləri, qəbiristanlıqları xüsusi canfəşanlıqla məhv etməyə, islam izini itirməyə çalışır. Ermənistan rejimi bu münaqişədə insanları həm azərbaycanlı, həm də müsəlman olduqlarına görə xüsusi qəddarlıqla, kütləvi şəkildə qətlə yetirib və bu siyasəti davam etdirməkdədir. Aparıcı xristian dövlətlərinin bu günə qədər Ermənistanı müdafiə etməsi, işğalçı Ermənistanı qarşı sanksiya və digər təzyiqlə formalarının tətbiq olunmaması da dini amillə bağlıdır.

İkinci məsələ ilə bağlı hər kəs bilməlidir ki, islam həmrəyliyi və ümmət təəssübkeşliyi hər bir müsəlman ölkəsinin maraqlarına xidmət edir. İslam dəyərlərinin qorunması üçün hər bir müsəlman ölkəsi məsuliyyət daşıyır. Hər il həcc ziyarətinə, digər müqəddəs yerlərə yığılan milyonlarla müsəlman hər hansı bir ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda düşmən tapdığı qalan ibadətgahların fərqinə varmalıdır. Bölgədə müsəlman ölkəsinin güclənməsi təəssübkeşlərimizin hər birinin maraqlarına cavab verir. İslam dünyası ilə xristian dünyası arasında qarşılıqlı xəttili Qarabağdan keçir. Qarabağda ədalətli qələbə bütün müsəlman dünyasının təntənəsi olacaqdır. Qarabağda Ermənistan və onun

xristian havadarları, daha doğrusu Ermənistan vasitəsilə siyasət yeridən xristian dövlətləri qalib gələr və möhkəmlənərlərsə, Yaxın Şərq, Mərkəzi Asiya və digər ərazilər üçün ciddi təhlükə mənbəyi yaranmış olacaq. Ona görə də, Qarabağda Azərbaycanın haqq işinə yardım edən hər bir müsəlman ölkəsi həm islam dünyasına, həm özünün konkret maraqlarına xidmət edir.

Aparıcı müsəlman ölkələrinin Fələstin məsələsi, Kəşmir problemi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, son Qətər, Myanma və İraqdakı kürd böhranları ilə bağlı göstərdikləri dəstək islam həmrəyliyinə dair müsbət nümunə kimi göstərilə bilər. Lakin bu məsələlərin heç biri hələ də öz həllini tapmayıb. Bunun əsas səbəblərindən biri, ən başlıcası isə real islam həmrəyliyi modelinin tapılmamasındadır. İslam ölkələri real birliyə nail ola bilmir, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) qərarları deklarativ xarakter daşıyır. İslam ölkələri isə öz aralarındakı ziddiyyətlərdən xilas ola bilmirlər. Çox vaxt bu ziddiyyətlər heç bir ciddi əsasa söykənmir, daha çox dünyanı idarə etmək istəyən beynəlxalq güc mərkəzləri tərəfindən süni şəkildə yaradılır. Müsəlman dövlətləri isə bu ziddiyyətlərin girovuna çevrilirlər. Bu gün üçün aktual olan Suriya məsələsini misal gətirə bilərik. Aparıcı müsəlman ölkələri prosesin əvvəlində əks qütblərdə dayandılar. Əslində lap əvvəldən mövqelərini uzlaşdırma bilirdilər. Bu uzlaşdırma prosesi, təəssüf çox gec başladı, amma artıq öz müsbət nəticələrini verməkdədir. İraqda kürd separatçılarının qondarma “müstəqillik” oyunlarının qarşısını almaq üçün də islam həmrəyliyi həlledici rol oynayıb.

Biz başa düşürük ki, dünyanı sərt şəkildə xristian və müsəlman düşürgələrinə bölmək olmaz. Bu, dünyanın özünü fəlakətə apara bilər. Biz bunu istəmirik, amma Qərb ideoloqları bu bölgünü artıq aparıb, liberalizm (oxu: xristianizm) və islam arasında ziddiyyətləri əsas mübarizə meydanı elan edib, “islam terrorizmi”nə qarşı mübarizə adı altında yeni səlib yürüşünə başlayıblar. Bu Qərb ideoloqları və siyasətçilərinin çox böyük

yanlışıdır və yaxşı bir nəticəyə gətirib çıxarmayacaqdır. Biz bu qarşdurmanın tərəfdarı deyilik, amma bu yürüşün qarşısında dayana bilmək üçün islam dünyasının güc mərkəzinə çevrilməsi vacibdir. Güc mərkəzinin formalaşması üçün isə bir və ya bir neçə lider ölkənin qəbul olunması vacib şərtidir. Hər bir ölkə bir və ya bir neçə ölkənin ətrafında birləşməyi ümumi maraqlar naminə özünə borc bilməlidir. Lider ölkə üçün əsas şərt siyasi, hərbi, iqtisadi güc və bir də müstəqil siyasət aparmaq göstəricisi olmalıdır. Xristian dünyası ABŞ, Almaniya və Rusiyanın bu liderliyini xoş, naxoş qəbul edir. Yerdə qalan dünya da onlara baxıb bu liderlərlə hesablaşmaq zorunda qalır. İslam dünyasında liderliyə Türkiyə, İran, Pakistan, İndoneziyanın parametrləri uyğun gəlir. Azərbaycan və Qazaxıstan da islam güc mərkəzinin yaranmasına ciddi töhfə verə bilərlər.

İslam dünyası özünün güc mərkəzinin formalaşmasına doğru getməli və paralel olaraq bu günkü vəziyyətində də bir çox problemlərin həllində öz iradəsini ortaya qoymalıdır. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı islam ölkələrinin ciddi və konkret dəstəyinə ehtiyac vardır. Bu günə qədər aparılan vasitəçilik missiyası heç bir nəticə vermədi. Çünki bu vasitəçilik xristian dövlətləri tərəfindən həyata keçirilib. Bu cür vasitəçilik missiyası bundan sonra da nəticə verməyəcək. Xristian dövlətləri münaqişənin ədalətli həllinə deyil, Ermənistanın istəklərinə uyğun “həlli”nə çalışırlar. Bu, bir reallıqdır. Bu vəziyyətdən yeganə çıxış yolu müsəlman ölkələrinin real və konkret dəstəyi ola bilər. Biz, Qarabağ Azadlıq Təşkilatı olaraq, on ilə yaxındır ki, bu istiqamətdə təbliğat aparırıq. Türkiyə, Pakistan, Əfqanıstan, İndoneziya, Özbəkistan münaqişənin əvvəlindən işğalçı Ermənistanı qarşı sərt mövqe tutublar. İran, Səudiyyə Ərəbistanı, Malaziya, Qazaxıstan müəyyən çərçivələr daxilində münaqişənin ədalətli həllinə çalışıblar. Digər müsəlman ölkələri də vaxtaşırı dəstəklərini verirlər. Lakin bunlar hələ ki öz effektiv nəticəsini verməyib. Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün hesab

edirik ki, əvvəla, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) xüsusi toplantısını keçirməli, işğalçı Ermənistanı qarşı diplomatik, iqtisadi, mədəni və digər sahələri ehtiva edən sanksiyalara dair qətnamə qəbul etməlidir. Hər bir müsəlman ölkəsi bu qətnamənin tələblərinə birmənalı şəkildə əməl etməlidir. İkincisi, hər bir müsəlman ölkəsi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həllində Azərbaycanı siyasi və hərbi dəstək verməyə hazır olduğunu bildirməli və mövqeyindən geri çəkilməməlidir. Üçüncüsü, hər bir müsəlman ölkəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həqiqətlər geniş şəkildə təbliğ olunmalı, müsbət ictimai rəy yaradılmalıdır. Biz Qərbi ölkələrinin ədalətli mövqə tutacağına, Rusiyanın insafı gələcəyinə inanırıq. Biz öz gücümüzə torpaqlarımızı işğaldan azad edə bilərik. Lakin Qərbin və Rusiyanın himayə etdiyi Ermənistanı qarşı dəstəyə ehtiyacımız vardır. Bu dəstək isə yalnız İslam ölkələrindən gələ bilər və inanırıq ki, bu dəstək hökmən gələcək.

Akif Nagy
The Chairman of Organization of
Liberation of Karabakh, PhD in history

Islamic Solidarity as core factor in resolution of Nagorno Karabakh conflict

International factor, external forces play core role in any kind of interstate conflict. Mostly, conflicts occur under impact of these factors and they can not be solved without their participation. Conflicts occur by interest of international forces and are solved according to their interest. You can not expect fair position from those forces because we need to

expect provision of the interests. In this sense, Nagorno Karabakh conflict is not an exception. Sounding this approach, our aim is support in making correct decisions but not create pessimistic mood. We want to attract attention to proper use of international, foreign factors for solution of Nagorno Karabakh conflict. Till today, international factors mean mediation opportunities of UN, OSCE a little too The Council Europe and The European Union, also interests of USA and Russian Federation, possibility of coordination of the claims, therefore we hope positive result unde these factors. It is clear that these hopes are not justified. Great powers combine their “efforts” with international organizations and ultimately, Minsk group aftermath co-chairs of Minsk group has been organized. There was no need for investigation of separate approaches of great powers with international organizations, they demonstrated full unanimity in this issue, even issues like keeping Nagorno Karabakh conflict frozen, no change of status quo, remaining of some part of Azerbaijan lands, Nagorno Karabakh and surrounding 7 regions under occupation of Armenia meet interests of Russian Federation and USA. We can consider interests of international organizations as nominal, formal interests. Because, these authorities have no exact interests, they play a role as interest carrier of USA and Russian Federation in various situations. Therefore, it would be better to talk about image-interests of international authorities and interests of Russian Federation and USA in any circumstance. Existing situation related to Nagorno Karabakh conflict completely meet interest of USA and Russian Federation. Because full and real control of Nagorno Karabakh and other Azerbaijan territory is realized by Russian Federation but conditional and nominal (it may become reality anytime) control by USA. Both of countries have impact abilities against Armenia. At the first glance, Russia has more favourable position. However,

impact capabilities of USA is larger, simply they don't want to show and demonstrate those capabilities yet. USA and Russian Federation use existing situation in order to affect Azerbaijan, Turkey and Iran especially control on Azerbaijan. Certainly, Nagorno Karabakh conflict is used as extra "card" in Near East issues. Great states, main players make efforts to benefit Nagorno Karabakh conflict in Near East "bargain". While talking about Islamic solidarity related to fair solution of Nagorno Karabakh conflict, we need to clarify two main points.

Firstly, is confrontation performed by Armenian aggression against Muslim Azerbaijan religious conflict, or not?! Secondly, while supporting fair position of Azerbaijan in this war, Muslim countries should protect Islamic solidarity, community initiative or specific interests?! Regarding with the first matter, I would like to stress that, all conflicts around world incorporates religious, ethnical, political and other features at the same time, zero "clean" also here is no observation of conflict which combines only one feature. In this regard, Nagorno Karabakh conflict is not exception and incorporates all features. Religious aspect shows itself vividly together with all features in Nagorno Karabakh conflict. It's not secret, idea guidance of Armenian aggression against Azerbaijan is conducted by Armenian church. Armenia makes efforts to destruct monuments, mosques, cemeteries belonging to Islamic religion in the occupied lands of Azerbaijan, ultimately they want to lose trace of Islam. Armenian authority killed these people because of they are Azerbaijani and Muslim brutally and they are continuing this policy. Because of leading Christian states have been supporting Armenia till today, no application of sanction and other means of pressure is related to religious factor. Regarding with the second issue everyone should know that, Islamic solidarity and sympathy nation meet interests of each Muslim country. Each Muslim country is

responsible for protection of islamic values. Millions of muslims who implement Hajj pilgrimage in every year must realize holy places which is under occupation in any country as well as Azerbaijan. Empowerment of muslim country in the region meet interests of each supporters. Confrontation lines between islamic world and cristian world crosses from Karabakh. Fair victory in Karabakh will be solemnity of whole muslim world.Armenia and his cristian supporters more precisely, if cristian states who pursue policy by means of Armenia win and strengthened, there will be a serious source of danger for Near East, Central Asia and other areas. Therefore, each muslim state who supports truth of Azerbaijan in Karabakh not only protect islamic values but also protect his own specific interests. Support of leading muslim countries in relation with Palestinian issue, Kahsmir problem, Nagorno Karabakh conflict, last Katar, Myanmar and kurdish crises in Iraq may be presented as positive sample for islamic solidarity. However, none of these matters is solved yet. One of main reasons is to find real islamic solidarity model. Islamic countries can not create their real union, decisions of Islamic Cooperation Organization (ICO) are declarative. Islamic countries can not be saved from contradictions with one another. Mostly, these contradictions have no ground because of these are created artificially by international power centers who want to manage world. Muslim countries become hostage of these contradictions. We can give as an example Syriac conflict. Leading muslim countries stood in opposite poles in the begining of process. Actually, from begining they could coordinate thier positions. This coordination process started very late, but already giving its positive results. Islamic solidarity paly decisive role in order to prevent false “independence” games of kurdish separatists in Iraq. We understant that, it’s impossible to divide world into cristian and muslim camps. It may lead world to calamity. We don’t want this, but Western ideologists made

this division, declared contradictions between liberalism (read: christianity) and islam as battleground and started celestial under name "fighting on islamic terrorism". This a great mistake of Western ideologists and politicians and will not lead to positive result. We do not support conformation but transformaiton of islamic center to power center is very important in order to stand before this march. Admisison of one or several counties is important condition for creation of power center. Each state should make union with one or several states for his general favor. Mian condition for leader country should be performance of political, military, economical and independent policy. Cristian world positivey or negatively accepts leadership of USA, Germany and Russian Federation. Rest of world is forced to accept this situation with these leaders. Turkey, Iran, Pakistan, Indonesia are among countries who match these parameters. Azerbaijan and Kazakhstan may have their serious contribution to creation of power centers. Islamic world shiuld move on formation of his power center and in parallel should present his political will in solution of several problems in current situation. There is a serious and specific support of islamic states related to resolution of Nagorno Karabakh conflict. Mediation mission has no effect till today. Because, this mediation has been implemented by cristian countries. Such mediation misison will not bring effective result in further. Cristian states try to solve conficlt not fairly but according to their interests. This is a realiaty. Single solution way of this situation may be real and specific support of muslim countries. We as Karabakh Freedom Organization has been implementing agitation in this direction for 10 years. Turkey, Pakistan, Afghanistan, Indonesia, Uzbekistan have tough position against invader Armenia from the begining of conflict. Iran, Saudi Arabia, Malaysia, Kazakhstan tried to solve conflict within certain frameworks fairly. Other muslim states supported us periodically. But there is no effective result yet.

Regarding with resolution of Nagorno Karabakh war, we think that, first of all, Islamic Cooperation Organization (ICO) should organize his special meeeting and adopt resolution about sanctions surrounding diplomatic, cultural and other spheres against Armenia. Each muslim state should comply with requirememnts of this solution unequivocally. Secondly, each muslim country should express his readiness in relation with political and military support to Azerbaijan in fair resolution of Nagorno Karabakh conflict and each state should not retreat from their position. Thirdly, realities related to Nagorno Karabakh should be popularized broadly and positive public opinion should be cretaed in each muslim countries. We don't hope Western countries will keep fair position also Russian Federation will come to mind. We can liberate our lands with our own power. However, we need support against Armenia who is patronaged by West and Russia. This support can be provided from islamic countries and we believe that, this support will be soon.

Elman Nəsirov
Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,
siyasi elmlər doktoru, professor

Multikulturalizm və İslam həmrəyliyi

Beynəlxalq aləmdə etimadsızlıq mühiti formalaşmaqda, irqçilik, millətçilik, ksenofobiya genişlənməkdə, etnik və milli dözümsüzlük az qala həyat tərzinə çevrilməkdə olduğu bir realıqda Azərbaycan Respublikasında multikulturalizm, dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoq, tolerantlıq və harmonik etnik müxtəlifliyin özünəməxsus birgəyaşayış modeli formalaşmışdır. Dünya bu modeli öyrənməkdədir. Çoxmədəniyyətlilik (multikulturalizm) bu modelin əsas fəlsəfəsini təşkil edir. Əslində multikulturalizm ksenofobiya, islamofobiya və irqçiliyin alternatividir. Onlar bir-birinə antoqonistdir. Biri barışığa çağırışdır, digəri ədavətə. Hər ikisi strateji hədəflərə malikdir. Multikulturalizmdə bu, qlobal səviyyədə mədəniyyətlərarası harmoniyaya nail olmaqdır. Alternativində isə bu, qlobal xaosa sürükləməkdir. Deməli, faktiki olaraq bəşəriyyət yenidən “kim-kimi” sualı ilə üz-üzə qalıbdır. Deməli, həm regional, həm də qlobal səviyyədə multikultural dəyərlərin müdafiəsi, təbliği və təşviqi sadalanan acı realıqlar kontekstində hər zaman olduğundan daha aktual və zəruridir. Bu sahədə Azərbaycan Respublikasının əsrlərlə formalaşmış təcrübəsi unikal nümunədir. "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından, şifahi və yazılı ədəbiyyatımızdan keçən bariz nümunələr uzaq keçmişdən bugününümüzədək multikultural ənənələrin mövcudluğunu aşkar şəkildə sübut edir. Bu realıq fonunda müasir dövrdə həllini gözləyən yalnız bir əsas məsələ qalırdı. Yeni geosiyasi şəraitdə Azərbaycanın uğurlu inkişafını təmin edəcək ideoloji xəttin seçilməsi. Ulu öndər Heydər Əliyev etnik millətçiliyə alternativ

kimi bütövlükdə Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin yüksəlişini şərtləndirən və multikulturalizmin əsas mənəvi bazası olan azərbaycançılıq dövlət təlimini milli ideologiya kimi irəli sürdü.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin qeyd etdiyi kimi, 9 noyabr 2007-ci il tarixdə “Azərbaycan” qəzetində çap olunan “Azərbaycançılıq-milli ideologiyanın kamil nümunəsi” adlı məqaləsində qeyd olunduğu kimi, “Azərbaycançılıq” anlayışı milli siyasi diskursda, nisbətən, yaxın vaxtlarda işlədilir. O, ölkədə yaşayan bütün etnik qrupları və millətləri ümumdövlət mənafeləri və dəyərləri əsasında real surətdə birləşdirmək ideyasının verballaşdırılması kimi, 1992-1993-cü illərdə, xüsusilə geniş yayılan şovinist və separatçılıq əhval-ruhiyyəsinə qarşı mübarizə ideyası kimi meydana gəlmişdir. Yeni anlayış ictimaiyyət tərəfindən kifayət qədər tez dəstəklənmiş, yeni, məzmunlu elementlərlə dolğunlaşmışdır. Düşünürük ki, indi “azərbaycançılıq” artıq milli ideologiyanın ilk nümunəsi hesab edilə bilər.” (1)

Məhz bu ideologiya sayəsində ölkəmizdə bütün konfessiyalar və etnoslar arasında unikal həmrəylik mühiti formalaşmış, tolerantlıq, dini loyallıq, milli özünəməxsusluq və bəşəri dəyərlərə sadıqlıq həyat tərzinə çevrilmişdir. Başqa sözlə, Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün azərbaycançılığı dəqiq ideoloji hədəf seçərək öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirdi və onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Hüquqi və siyasi müstəvidə multikulturalizmin yerini müəyyən etdi. Bununla da ilk növbədə multikulturalizm siyasi modelinin assimilyasiya və təcridçilik kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyev təsadüfi deyildir ki, multikultural dəyərlərə əvəzsiz sərvət kimi yanaşırdı: “Azərbaycanın çoxmillətli, tolerant ölkə olması bizim

böyük sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür... Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millət və xalqların ümumi vətəndir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi də, avar da, kürd də, talış da, udin də, kumık da, başqası da – bütünlükdə hamısı azərbaycanlıdır. “Azərbaycan” sözü bizi həmişə birləşdirib”. (2, s.52)

Bu sözlər bu gün də son dərəcə əhəmiyyətlidir və təkzibedilməz həqiqət gücündədir: biz, yəni Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar məhz bir yerdə, məhz azərbaycanlı olaraq dünya üçün maraq kəsb edə bilərik. Biz ayrı-ayrılıqda heç kim üçün maraqlı deyilik!

Elə bu məntiqlə də zəmanəmizin dühası Heydər Əliyev Azərbaycanın çoxmillətli dövlət olaraq milli siyasətinin əsas məzmununu belə müəyyən etmişdir: “...Respublikamızın ən başlıca sərvəti əsrlərdən bəri bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan, müxtəlif millətlərdən olan, müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olar”. (2, s.54) Ümummilli liderin peyğəmbərcəsinə söylədiyi bu fikirlər, müasir dünyamızda milli-etnik və dini dözümsüzlük mühiti formalaşdırmaqla “idarə olunan xaos” vəziyyəti yaradan qüvvələrin kimliyini anlamaq və nəticələr çıxarmaq üçün olduqca ibrətamizdir.

“Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyasına tamamilə yeni məzmun verərək, onu Azərbaycanın milli-etnik xüsusiyyətlərinə, müasir dövrün tələblərinə və dünyanın müasir şəraitinə uyğunlaşdırdı ... Heydər Əliyev azərbaycançılığı bütöv bir xalqın-bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıların, Azərbaycanla bağlılığı olan soydaşlarımızın və həmvətənlərimizin söykəndiyi milli birlik platformasına çevirdi”,- deyərək (2, s.57) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İctimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi, professor Əli Həsənov Ulu öndərin bütün sahələrdə olduğu kimi, milli məfkurə sferasında da misilsiz xidmətlər göstərdiyini vurğulamışdır.

Bu, bir həqiqətdir ki, azərbaycançılıq ideologiyası, bir tərəfdən, Azərbaycan türklərinin ölkədəki digər etnik qruplara tolerant münasibətinin, sülh içində yaşamaq istəyinin bariz göstəricisi oldusa, digər tərəfdən Azərbaycanın türk dünyasının ayrılmaz parçası olduğunu təsdiqlədi. Milli nihilizmə, milli nifaqa və bu əsasda istənilən təxribata qarşı sipər rolunu oynayan azərbaycançılıq məfkurəsini müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin ideoloji təliminə çevirən Ulu öndərin 13 avqust 2001-ci il tarixdə milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması ilə bağlı verdiyi bəyanatda səslənən fikirlər kifayət qədər aktual, xəbərdaredici və ibrətamizdir: "Hər xalqın öz adət-ənənəsi var, öz milli-mənəvi və dini dəyərləri var. Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə, adət-ənənələrimizlə fəxr edirik. Əgər insan mənsub olduğu millətin milli-mənəvi dəyərlərini anlaya bilmirsə, yaxud, onları qəsdən təhrif edirsə, əgər vəziyyət o dərəcəyə çatırsa ki, Azərbaycanın dini rəhbəri təhqir olunur, onda, təbiidir ki, bu, bizi narahat etməlidir... Biz Azərbaycanda demokratiyanın bütün tələblərini tətbiq etmişik, edəcəyik də. Ancaq Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinə qarşı, Azərbaycanın milli mentalitetinə qarşı yönəldilmiş hərəkətlərin hamısının qarşısı alınacaqdır." (2, s.45)

Heydər Əliyev xaricdə yaşayan azərbaycanlıların dağıncı halda yaşamaması, onların diaspor fəaliyyəti göstərməsi üçün milli həmrəyliyin vacib olduğunu bildirdi. O, həm də yaxşı dərk edirdi ki, milli həmrəyliyin möhkəmlənməsi üçün azərbaycançılıq ideologiyası zəruridir. Məhz bu ideologiyanın təbliği nəticəsində Azərbaycanı hansı səbəbdən tərk etmələrindən asılı olmayaraq xaricdə yaşayan soydaşlarımız arasında milli həmrəylik yarandı və onlar ümummilli maraqlar naminə birlikdə fəaliyyət göstərməyə başladılar. Bunun nəticəsində də soydaşlarımız arasında azərbaycançılıq ideologiyası milli həmrəyliyin konsepsiyasına çevrildi. Prezident xarici dövlətlərə ilk səfərlərindən başlayaraq getdiyi hər bir ölkədə yaşayan həmvətənlərimizlə görüşlər keçirir, onların problemləri, qaygıları ilə maraqlanır, tövsiyələrini verirdi. Azərbaycan diasporunun yeni

mərhələdə inkişaf tezlərini də məhz böyük öndərin həmin görüş və çıxışlarda söylədiyi fikirlər, müddəalar təşkil etmişdir. Özü də bu, hər zaman şüarçılıqdan uzaq, reallığı əks etdirən, zərurətdən doğan fikir və müddəalar olmuşdur. Bu baxımdan Heydər Əliyevin 2001-ci ilin noyabrında Bakıda Dünya azərbaycanlılarının I qurultayında bəyan etdiyi tezislər əslində azərbaycançılığın, Azərbaycan təəssübkeşliyinin ən lakonik ifadəsi idi: “Biz istəyirik ki, müxtəlif ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar həmin ölkələrin vətəndaşı kimi, istədikləri kimi yaşasınlar. Ancaq heç vaxt öz milli köklərini, milli mənsubiyyətlərini itirməsinlər. Bizim hamımızı birləşdirən bu amillərdir. Bizim hamımızı birləşdirən, həmrəy edən azərbaycançılıq ideyasıdır. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda, onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək deməkdir. Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı yaşatmalıyıq”. (3, s.168)

Azərbaycanın multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində ən mühüm istiqamətlərdən biri də Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə bu məsələnin hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmasıdır. Belə ki, multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (düzümlülük) prinsipi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Bununla bağlı “Bərabərlik hüququ” (maddə 25, bənd 3), “Milli mənsubiyyət hüququ” (maddə 44, bəndlər 1, 2), “Ana dilindən istifadə hüququ” (maddə 45, bəndlər 1, 2) və başqa maddələri göstərmək mümkündür. (4, s.12) Bununla yanaşı, dahi müasirimiz Heydər Əliyev Azərbaycan dilinin, tarixinin, ədəbiyyat və mədəniyyətinin azərbaycançılıq məfkurəsi ilə dərkinin metodologiya və

startegiyasını formalaşdırdı. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan dilinə məhz azərbaycançılığın mənəvi əsası kimi yüksək qiymət verirdi; “Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi Azərbaycan dilini əbədi edibdir və bu gün Azərbaycan dilimiz yaşayır və yaşayacaqdır. Qoy Azərbaycan dili müstəqil Azərbaycanda, eləcə də, dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıların dili olsun. Bu dil bu gün azərbaycanlıların mənəvi birliyinin əsasıdır. (4,s.13)

Ulu Öndər Heydər Əliyevin 2001-ci il iyun ayının 18-də imzaladığı “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında”, həmçinin 9 avqust 2001-ci il avqust ayının 9-da imzaladığı “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili Gününün təsis edilməsi haqqında” Fərmanları böyük tarixi-siyasi əhəmiyyətə malikdir. (4,s.12) Bu, bir həqiqətdir ki, dil millətin simasını səciyyələndirən amillərdən biri, onun milli sərvətidir. Millətin dilinin dövlət dili statusuna yüksəlməsi isə tarixi hadisə, milli dövlətçilik tarixinin qızıl səhifəsidir. Bu məqam millətin millət olaraq təsdiqidir. Çünki dilin dövlət dili statusuna yüksəlməsi millətin öz taleyinə sahibliyinin, dövlət qurmaq və qorumaq qüdrətinin, eyni zamanda dilinin zənginliyinin sübutudur. Bu gün Azərbaycan dilinin dövlət statuslu dillər arasında olmasına görə bu dilin mənəvi dirilik atributuna çevrilməsi yolunda böyük fədakarlıqlar göstərmiş ümummilli lider Heydər Əliyevə minnətdar olmalıyıq.

“Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” fərman isə dilimizin inkişafı və tətbiqi sahəsində meydana çıxan problemlərin həllində mühüm rol oynadı. Sənəddə Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət Dil Komissiyasının yaradılması da nəzərdə tutulurdu.

Müstəqilliyimizin ilk ilində-1991-ci ildə latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası qəbul olunsada, bu qərar kağız üzərində qalmışdı. Yalnız ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” fərmanından sonra ana dilimizin tətbiqi işinin daha

mükəmməl səviyyədə həyata keçirilməsinə stimül verildi. Məhz bundan sonra respublikada bütün yazılı sənədləşmələr latın qrafikası ilə aparıldı.

Ulu öndərin ölkə rəhbərliyinə qayıdışı dini dəyərlərə münasibətdə, dövlət-din münasibətlərində yeni mərhələnin başlanğıcı oldu. Çox keçmədi ki, bu sahədə həyata keçiriləcək siyasətin mahiyyəti xalqa açıqlandı, din sahəsinə qayğı, dini abidələrin bərpası, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və təbliği dövlətin din siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi. Onun həyata keçirdiyi uğurlu siyasət nəticəsində Azərbaycan Respublikası dövlət-din münasibətlərində həssas nəzarətlə bərabər, ölkədə etiqad azadlığı üçün şərait yaradıldı, dini dəyərlərə, ibadət yerlərinə və din adamlarına xüsusi qayğı göstərilməyə başlandı. Əsas məqsəd isə dövlətlə din arasında qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlığı gücləndirmək idi.

Ölkəmizdə bütün dini konfessiyalar qanun qarşısında bərabərdir və eyni statusa malikdir. Ölkə vətəndaşlarının əksəriyyətini təşkil edən müsəlmanların hüquqlarının təmin olunması ilə yanaşı, dövlət respublikada yayılmış digər dinlərə də qayğı göstərir. Bundan savayı, dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi istiqamətində mühüm addım olaraq Ulu öndər Heydər Əliyevin 21 iyun 2001-ci il tarixli 512 sayılı fərmanı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmışdır. Bunun ardınca, Ulu öndərin təşəbbüsü ilə 20 avqust 1992-ci ildə “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması və inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirilən siyasi istiqamət yeni mərhələdə onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir. Multikulturalizmi Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasəti, xalqımızın həyat tərzi kimi dəyərləndirən Prezident İlham Əliyev bu siyasətin həyata keçirilməsində BMT, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa

İttifaqı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa xüsusi önəm verir. O, daima ölkəmizin bu təşkilatlar tərəfindən qəbul edilən milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı konvensiyalara qoşulmasının vacibliyini qeyd edir. Məhz bu siyasi xəttin nəticəsi kimi Azərbaycan Prezidentinin göstərişi ilə ölkəmizin 26 noyabr 2009-cu il tarixli qanunla “Mədəni özünüifadə formalarının müxtəlifliyinin qorunması və təşviqinə dair” UNESCO Konvensiyasına qoşulmasını göstərmək olar.

Sivilizasiyalararası dialoq prosesinə töhfə vermək məqsədilə Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə 2008-ci ildə Avropa Şurasının mədəniyyət nazirlərinin toplantısı Bakıda keçirildi və bu tədbirə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının mədəniyyət nazirləri də dəvət edildi. Bu, tarixdə ilk dəfə idi ki, iki mühüm beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri Bakıya toplaşmışdılar. 2009-cu ildə Bakıda növbəti anoloji tədbir keçirildi. Bu dəfə Avropa Şurasının mədəniyyət nazirləri İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Bakıda keçirilən tədbirinə dəvət edildi. Bununla da Azərbaycan dünyada süni şəkildə erroziyaya uğradılmaqda olan multikultural dəyərlərə sadıq qaldığını bir daha hər iki sivilizasiyanın yüksək səviyyəli təmsilçilərinə nümayiş etdirdi.

Prezident İlham Əliyevin təbirincə desək, “multikulturalizm üstünlüklərdən, böyük varlıqlardan biridir. Əfsuslar ki, dünyanın müxtəlif yerlərində, qonşu bölgələrdə, Orta Şərqdə və Avropada müəyyən narahatlıq yaradan meyllərin şahidi oluruq. Təcridolunma, ayırma və bəzən ədavət meyllərini görürük. Çünki dünyaya töhfə vermək, daha yaxşı dünyanı, hamı üçün müvafiq olan dünyanı qurmaq üçün yaşayırıq. İstəyirik ki, bütün xalqların, dinlərin nümayəndələri yaşayış tərzindən asılı olmayaraq, layiqli şəraitdə dinc həyat sürsünlər. Dini hisslərə əsaslanan gərginlik halları bütün ölkələr, o cümlədən çoxmillətli cəmiyyəti olan ölkələr üçün çox təhlükəlidir”. (5)

Prezident İlham Əliyev sadalanan reallıqlar kontekstində bu gün mədəniyyətlərarası dialoqa heç zaman olmadığı qədər

ehtiyac olduğunu vurğulayaraq bildirmişdir ki, dövlətimiz nəinki məscidlərin, həmçinin pravoslav və katolik kilsələrinin, sinaqoqların yenidən qurulmasına və inşasına sərmayə yatırır. İşğalçı Ermənistan dövləti üçün isə terrorçuluq və etnik təmizləmə siyasəti xarakterikdir və Azərbaycanın mədəni irsini məhv etməyi əlahiddə olaraq hədəf seçmişdir. “Mən müsəlman ölkəsini, erməni terrorizmindən, işğalından, tarixi abidələrinin məhv edilməsindən əziyyət çəkən bir ölkəni təmsil edirəm,”- deyən Prezident İlham Əliyev 2015-ci il noyabrın 17-də Parisdə UNESCO Baş Konfransının 38-ci sessiyasının Liderlər Forumunda tribunasından Ermənistanın mədəni isrə qarşı vandalizm siyasətini ifşa edərək işğalçı dövlətə sərt xəbərdarlığını çatdırdı: ”İşğal nəticəsində ölkəmizin 600-dən çox tarixi və memarlıq abidəsi, 40 min eksponatı olan 22 muzey, 10 məscid məhv edilmişdir. Buna baxmayaraq, siz bu gün Bakının mərkəzində Azərbaycan hökuməti tərəfindən bərpa edilmiş erməni kilsəsini görə bilərsiniz. Əlbəttə ki, biz torpaqlarımıza qayıdacağıq, şəhərlərimizi bərpa edəcəyik, orada yeni məktəblər və xəstəxanalar inşa edəcəyik, lakin tarixi abidələrimiz bərpa edə bilməyəcəyik. Ermənilər bizim tarixi irsimizi məhv ediblər, lakin onlar bizim iradəmizi məhv edə bilməzlər, evlərinə geri qayıtmaq istəyən qaçqın və məcburi köçkünlərin, Bakıda və Azərbaycanın digər şəhərlərində dünyaya gələn, öz tarixi torpaqlarını heç vaxt görməyən, lakin doğma torpaqlarına qayıtmaq üçün qəlbində böyük iradə ilə yaşayan insanların nəvə və nəticələrinin iradəsini məhv edə bilməzlər. Onlar geri qayıdacaqlar! Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün hər şeyi edəcəyik ” (5)

“Multikulturalizm bizim adət-ənənəmizdir. Multikulturalizm-dövlət siyasəti və ictimai sifarişdir. Multikulturalizm bizim həyat tərzimizdir”,-deyən Prezident İlham Əliyev Qafqazda ən qədim kilsələrdən birinin Azərbaycanda, qədim Şəki şəhərinin yaxınlığında yerləşməsindən, o cümlədən 743-cü ildə tikilmiş ən qədim məscidlərdən birinin Azərbaycanda, qədim Şamaxı

şəhərində olmasından xalqımızın qürur və fərəh hissi keçirdiyini bildirmişdir.

Belə bir siyasi kontekstdə Prezident İlham Əliyev 28 fevral 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşavirinin xidmətini yaratmışdır. Bu gün bu xidmət ölkənin ideoloji həyatının önəmli istiqamətlərini əlaqəli şəkildə öyrənən, obyektiv səbəbdən özünü göstərən müəyyən boşluqların doldurulmasını təmin edən vacib bir orqan kimi fəaliyyətini qurmaqdadır.

Prezident İlham Əliyevin multikulturalizm siyasətinin növbəti əhəmiyyətli addımı Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmasına dair 15 may 2014-cü il tarixində imzaladığı fərman oldu. Bu mərkəzin yaradılmasının əsas məqsədi ölkəmizdə əsrlər boyu formalaşmış tolerantlığın, etnik-mədəni, dini müxtəlifliyin qorunmasını və çiçəklənməsini təmin etmək, habelə Azərbaycanı dünyada multikulturalizm mərkəzi kimi tanıtmək və mövcud multikultural modellərini tədqiq və təşviq etməkdir. Dünyanın multikulturalizm sahəsində aparıcı mütəxəssislərinin, görkəmli ictimai və siyasi xadimlərinin Bakıda beynəlxalq səviyyədə belə bir mərkəzin açılmasını son dərəcə təbii və işgüzar şəkildə qəbul etmələri məhz Azərbaycanın bu gün dünya multikulturalizminin mərkəzinə çevrilməsi reallığını aydın şəkildə nümayiş etdirir.

Prezident İlham Əliyev 2015-ci il noyabr ayının 17-də Parisdə UNESCO-nun məlum forumunda xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, carı ildə Birinci Avropa Oyunlarına ev sahibliyi etməyimiz də multikulturalizmin bir nümunəsidir. Müsəlman ölkəsində ilk Avropa oyunlarının keçirilməsi multikulturalizm və tolerantlıq ideyalarının təntənəsidir. Cənab Prezident fikirlərini davam etdirərək bildirdi ki, 2017-ci ildə İslam Həmrəylik Oyunlarını keçirəcəyik və nəticədə ola bilsin ki, uzun illər ərzində Azərbaycan, Bakı şəhəri bu iki yarışın bir məkanda keçiriləcəyi yeganə yaşayış yeri olaraq qalacaqdır. (5)

Cari ilin 25-27 aprel tarixlərində Bakı şəhərində BMT Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun keçirilməsi ilə Azərbaycan bəzi Avropa liderlərinin pessimist baxışlarının əksinə olaraq multikulturalizmin yaşadığını və böyük perspektivlərinin olduğu ismarıcını mütərəqqi bəşəriyyətə “ünvanlamış oldu. Forumda dünyanın 140-dan çox ölkəsindən nüfuzlu nümayəndə heyətlərinin, çoxsaylı beynəlxalq təşkilatların, dini konfessiyaların və QHT-lərin təmsilçilərinin qatılması yuxarıda söylənilən həqiqətin təsdiqi kimi dəyərləndirilə bilər. Forumda çıxışında “Azərbaycan Qərb ilə Şərq arasında təkə coğrafi körpü deyil, həm də mədəniyyət körpüsüdür”,-deyən Prezident İlham Əliyev haqlı olaraq vurğuladı ki, tolerantlığın məkanı, multikultural dəyərlərə sadıq olan müstəqil Azərbaycan mədəniyyətlərin dialoqunun inkişafına, mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanılmasına və sivilizasiyalar arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsinə yönələn mühüm layihələrin reallaşdırılması, mötəbər forumların keçirilməsi sahəsində zəngin təcrübəyə malikdir.” (6)

Heç şübhəsiz, həmin təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi dünyada mədəniyyətlərarası və dinlərarası harmoniyanın formalaşması mənafeyinə xidmət etmiş olar.

Prezident İlham Əliyevin multikulturalizmə, tolerantlığa verdiyi siyasi dəyərin dünya miqyasında real elmi, mədəni, sosial müstəvilərə köçürülməsi işində Heydər Əliyev Fondunun böyük xidmətləri danılmazdır. Bu gün Azərbaycan multikultural ənənələrinin qorunub saxlanması, təbliği ilə bağlı Heydər Əliyev Fondu olduqca əhəmiyyətli, möhtəşəm layihələr həyata keçirir. Bu layihələr Azərbaycan multikulturalizminin bir ölkə çərçivəsində qapalı inkişafını deyil, dünya çərçivəsində dinlərin və mədəniyyətlərin müxtəliflikləri reallığında fəaliyyət göstərməsini şərtləndirir.

Bundan savayı, bu il 29-30 sentyabr tarixində bəşəriyyətdə maraqlı doğuran qlobal xarakterli məsələlərə dair geniş spektrli dialoqlar, fikir mübadiləsi və müzakirələr aparmaq

məqsədlə hər il tanınmış dövlət xadimlərini, elmin müxtəlif sahələri üzrə Nobel mükafatı qaliblərini və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların rəhbərlərini, o cümlədən dünyanın siyasi, elmi və mədəni elitasının görkəmli nümayəndələrini bir araya toplayan sayca V Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun Bakı şəhərində keçirilməsi bir daha dünyaya sübut etdi ki, Azərbaycanda multikulturalizm adət-ənənədir, dövlət siyasətidir, ictimai sifarişdir, habelə bizim zənginliyimiz və gələcəyimizin təminatçısıdır. Forumda proqram xarakterli çıxış edən Prezident İlham Əliyevin sözləri ilə desək, “Azərbaycan dünyada multikulturalizmin ən mühüm ünvanlarından birinə çevrilmişdir. Belə olduqca mühüm tədbirin Azərbaycanda keçirilməsinin məqsədlərinə toxunan Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, “ İlk növbədə, bu, bizim ölkəmizə lazımdır. Çünki Azərbaycan çoxkonfessiyalı, çoxmillətli ölkədir. Azərbaycanda bütün ölkələrin, xalqların nümayəndələri bir ailə kimi yaşayır. Eyni zamanda, bu beynəlxalq, siyasi və humanitar tədbirlər dünyaya da bir siqnal göndərir ki, dünyanın mütərəqqi nümayəndələri səylərini daha da birləşdirməlidirlər. Çünki bu gün əfsuslar olsun ki, dünyada xoşagəlməz meyllər üstünlük təşkil edir. Qanlı toqquşmalar, müxtəlif bölgələrdə müharibələr gedir, dini, milli zəmində qan tökülür. Beynəlxalq humanitar əməkdaşlığın dərinləşməsi müəyyən dərəcədə bu mənfi meyllərin qarşısını alavə müsbət meylləri gücləndirə bilər” (7)

Prezident İlham Əliyevin multikulturalizmə, tolerantlığa verdiyi siyasi dəyərin dünya miqyasında real elmi, mədəni, sosial müstəvilərə köçürülməsi işində Heydər Əliyev Fondunun böyük xidmətləri danılmazdır. Bu gün Azərbaycan multikultural ənənələrinin qorunub saxlanması, təbliği ilə bağlı Heydər Əliyev Fondu olduqca əhəmiyyətli, möhtəşəm layihələr həyata keçirir. Bu layihələr Azərbaycan multikulturalizminin bir ölkə çərçivəsində qapalı inkişafını deyil, dünya çərçivəsində dinlərin və mədəniyyətlərin müxtəliflikləri reallığında fəaliyyət göstərməsini şərtləndirir.

Fondun düşünülmüş, sistemli fəaliyyətində multikulturalizmin mühüm aspektlərindən biri olan mədəniyyətlərarası əlaqələrin möhkəmlənməsi istiqaməti xüsusi yer tutur. Fondun prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi”, “Qloballaşma şəraitində mədəniyyətlərin rolu”, “Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşama”, “Azərbaycan – tolerantlıq məkanı” layihələrini xüsusi qeyd etmək olar. Tərəqqipərvər dünya ictimaiyyəti, görkəmli şəxsiyyətlər və sıradan insanlar bu qəbildən olan tədbirlərin keçirilməsini, orada mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafına həsr olunmuş məsələlərin müzakirə olunmasını və ən əsası, gerçəkləşdirilməsini böyük rəğbətlə qarşılayır.

Beləliklə, sonda onu da xüsusi olaraq qeyd edək ki, Ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu çoxmədəniyyətlilik siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən varislik xətti ilə novatorcasına davam etdirilməsi kursu dünyanın üzləşdiyi potensial və real risqlərin, o cümlədən ksenofobiya, irqçilik, islamofobiya və multikulturalizmin alternativini olan digər təhdidlərin aradan qaldırılması mənafeyinə xidmət göstərən orijinal həll yollarının irəli sürülməsi baxımından da unikaldır: “Siz qonşunuzdan milliyyətini, kilsədə, sinaqoqda və ya məsciddə ibadət etməsini soruşmadan onunla yanaşı yaşamalısınız. Yalnız bu halda potensial risqləri azalda bilərik.”

Elman Nasirov
The Deputy of the Milli Mejlis
of the Republic of Azerbaijan,
Doctor of political sciences, professor
Multiculturalism and Islamic Solidarity

Summary

Both economical, political and military crises are deepening in international community. An atmosphere of mistrust is being formed in the interstate relations. The most serious crisis is the moral crisis, the crisis of values. Today, there are serious opposition to multiculturalism in the world. They are trying to entice international public opinion into a fictitious idea that multiculturalism has collapsed. In the face of this extremely dangerous world of our modern world, the Republic of Azerbaijan pursues a policy of tolerance and multiculturalism, as well as the protection and development of Islamic values. The great leader Heydar Aliyev's unprecedented service was in defining and formulating that policy. The article examines the form and content of these services, analyzes their implementation, and draws on scientific findings and conclusions. At the same time, issues related to the successful continuation of the state multiculturalism policy by President Ilham Aliyev, the author of the National Leader Heydar Aliyev, have been substantiated in the article with facts and arguments.

Elxan Şahinoğlu
Siyasi analitik, "Atlas" Araşdırmalar
Mərkəzinin rəhbəri

Qarabağ münaqişəsinin həllində İslam Amili

Azərbaycan coğrafi mövqeyinə görə Qərblə Şərqlə arasında körpü rolunu oynayır. Azərbaycan Qərbin siyasi, iqtisadi və hərbi təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq etdiyi kimi İslam aləmini əhatə edən qurumlarda da fəallığını azaltmır. Azərbaycanın İslam aləminin fəal üzvü olduğunu 2017-ci ildəki iki təşəbbüsü də sübut edir. 2017-ci il Azərbaycanda "İslam Həmrəyliyi İli" elan olunub. Eyni zamanda, bu il Azərbaycanda IV İslam Həmrəyliyi Oyunları keçirilib.

Azərbaycan İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının (İƏT) üzvüdür və bu təşkilat işğal altındakı torpaqların qeyd-şərtsiz azad olunması məsələsində hər zaman Azərbaycana dəstək verir. Sentyabrın 10-da Astanada İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının elm və texnologiya üzrə birinci sammiti keçirildi. Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev sammit çərçivəsində "XXI əsrdə elmin cəmiyyətə artan təsiri" mövzusunda çıxışında belə bir cümlə işlətdi: *"Azərbaycanda məscidlərimizi dağıdan Ermənistan müsəlman ölkələrinin dostu ola bilməz"*. İlham Əliyev bu cümləsiylə bütün müsəlman ölkələrin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsində Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləməsinə istədiyinə eynam vurdu. Ancaq reallıq bir qədər fərqlidir.

Əlbəttə, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının zirvə toplantılarında Dağlıq Qarabağ münaqişəsiylə bağlı qətnamələr qəbul edilir. Bundan başqa ötən il İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Türkiyədə keçirilmiş zirvə görüşündə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə əlaqədar Təmas Qrupu yaradıldı.

Təəssüf ki, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının qətnamələri BMT qətnamələri kimi kağız üzərində qalıb. Ayrıca, təşkilat çətivəsində təsis edilən təmas qrupunun fəaliyyəti haqqında da konkret fikir söyləmək çətindir. Bu da ondan irəli gəlir ki, təşkilat Azərbaycanın haqlı mövqeyi dəstəkləsə də, quruma ayrı-ayrı üzv dövlətlərin Cənubi Qafqazdakı proseslərə fərqli baxışları var və bu baxışlar heç də hər zaman Ermənistanın işğalçı siyasətinin pislənməsi anlamına gəlmir.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, İslam aləmi özü də yeksinc deyil, müxtəlif ölkələr arasında müxtəlif ixtilaf var və bu ixtilaf yaxşı halda maraqlı mübarizəsinə, pis halda isə müharibələrə gətirib çıxarır. Həmrəyliyin zəifliyi ilə bağlı son nümunəyə də müraciət edə bilərik. Myanmada ordu və polis terrorçularla mübarizə adı altında yerli müsəlman əhalisinə divan tutur. Kəndlər yandırılır, günahsız insanlar qətlə yetirilir, yüzminlərlə müsəlman Banqladeşə qaçır. Bu qətlə İslam aləminin müzakirə mövzusu çevrilibmi? Təəssüf ki, yox. Türkiyə, İran, Azərbaycan və bir neçə dövlət bu məsələyə diqqət yetirib, Banqladeşdəki qaçqınlara humanitar yardım göndərirlər. Vəssəlam. Ona görə də Azərbaycanla İslam dünyası arasındakı münasibətlər mövzusu haqqında fikir yürüdərkən, müsəlman aləminə aid ölkələrin və bu ətrafdakı siyasi blokların ayrı-ayrılıqda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə baxışlarını analiz etməyə ehtiyac var.

Suriya münaqişəsinin həlliylə bağlı Türkiyə-Rusiya-İran formatı uğurlu alındı. Ötən ilin dekabr ayında Türkiyə-Rusiya-İran formatı Moskvada ilk toplantısını keçirdi. Bu, Suriya böhranı başlayandan bu yana Türkiyə, Rusiya və İran xarici işlər və müdafiə nazirləri ilk birgə görüşü idi. Rusiya və Türkiyə, o cümlədən İran Suriyada münaqişənin həlli məqsədilə əsas tərəfdaşlara çevriliblər və ortada praktik müsbət nəticələr var.

Gələcəkdə bu üçlü formatın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində də fəallaşmasını gözləmək olarmı?

Türkiyəli rəsmilər rusiyalı həmkarları ilə görüşlərində Qarabağ münaqişəsinin həlli vacibliyindən də danışırlar. Ancaq bu hələ ki, konkret nəticəyə yoxdur. Yeni formatın Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində ən böyük uğuru “mərhələli həll” planını Ermənistan hakimiyyətinə qəbul etdirməsi ola bilər. Bunun qarşılığında isə Azərbaycan və Türkiyə Ermənistanla münasibətləri normallaşdıracaqlarını, regional layihələrdə Ermənistanın iştirakına şərait yaradacaqlarını vəd edə bilərlər. Görünür atılacaq addımlar Rusiya və İranın da regional maraqlarına cavab verməlidir ki, həm Moskva, həm də Tehran Ermənistan hakimiyyətini “mərhələli həll” planına məcbur etsinlər.

2017-ci ilin əvvəlində Pakistan mətbuatında Azərbaycanın İslam Hərbi Alyansına daxil olmaq barədə qərar qəbul etdiyinə dair xəbər yayıldı. Xəbərdə deyilirdi ki, bununla yeni alyansa üzv olan dövlətlərin sayı 42-yə çatıb. Ancaq Azərbaycan rəsmiləri bu xəbərləri təkzib etdilər. Buna baxmayaraq, il ərzində koalisiya haqqında xəbərlər səngimədi. Koalisiyanın hərbi qərargahının Səudiyyə Ərəbistanının Ər-Riyad şəhərində yerləşdirilməsi nəzərdə tutulduğu və bu qərargahın terrora qarşı birgə mübarizəni koordinasiya edəcəyi planlaşdırıldığı bildirilirdi.

Azərbaycanın İslam Hərbi Alyansına üzvlüyünə 3 amili mane olur.

Birinci amil Rusiyanın reaksiyasıdır. Rusiya NATO-nun Şərqi doğru genişlənməsinin əleyhinə olduğu kimi cənub cənubunda da yeni hərbi koalisiyanın formalaşmasında maraqlı deyil. Digər tərəfdən yeni koalisiyada Rusiyanın müsəlman aləmindəki iki əsas tərəfdaşı – İran və Suriya yer almayıb. Tam əksinə yeni koalisiyanın əsas rəqibləri məhz bu iki ölkə sayıla bilər.

İkinci amil İrandır. Tehran da ilk gündən İslam Hərbi Alyansına üzvlük təklifini rədd edib. Səudiyyə Ərəbistanı İranın regional rəqibidir və ona görə də Tehran qərargahı Ər-Riyadda yerləşəcək hərbi alyansa üzvlüyü heç bir halda qəbul etməyəcək.

Üçüncü amil isə rəsmi Bakının həyata keçirdiyi balanslaşdırılmış xarici siyasətdir. Azərbaycan nə Rusiyanın lider olduğu Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının üzvüdür, nə də ona rəbiq olan NATO üzvlüyünə çan atır.

Hadisələrin sonrakı inkişafı İslam Hərbi Alyansını ümumiyyətlə gündəlikdən çıxartdı. İl ərzində Səudiyyə Ərəbistanı ilə Qətər arasında yaranan ixtilaf bu iki ölkənin bir-birlərini terrorçulara dəstəkdə ittiham etməsi və diplomatik münasibətləri kəsməsi yaxın perspektivdə İslam Hərbi Alyansının reallaşmasının mümkün olmayacağını göstərdi. Bu durum Azərbaycanı quruma üzv olub-olmamaq kimi çətin dilemmadan xilas etdi.

2017-ci ilin fevralın 1-də İranın müdafiə naziri Hüseyn Dehqanın dəvəti ilə Ermənistanın müdafiə naziri Viqen Sərkisyan İrana rəsmi səfər etdi. Görüşdə müdafiə nazirləri iki ölkə arasındakı hərbi əməkdaşlıqla yanaşı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yollarını da müzakirə etdilər.

İranla Ermənistan arasında hərbi əməkdaşlığın hansı zərurətdən yarandığını söyləmək çətinidir.

Birincisi, Ermənistanın kifayət qədər maliyyəsi yoxdur ki, İranda silah ala bilsin. Bütün lazımi silahları Ermənistana Rusiya pulsuz verir.

İkincisi, İran Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində vasitəçi ölkələrdən biri deyil ki, Tehranla münaqişənin həllin barədə geniş fikir mübadiləsinə ehtiyac olsun.

Açıq demək lazımdır ki, İranla Ermənistan arasındakı əlaqələr Azərbaycanla haqlı olaraq xoş qarşılınmır. Doğrudur, Azərbaycan heç bir dövlətin daxili işlərinə qarışmır, ancaq məsələn iranlı rəsmilərə və din xadimlərinə gəldikdə onlar Azərbaycanın İsrailə münasibətlərinə yenidən baxmasını istəyirlər, hətta deyirlər ki, Azərbaycan heç bir halda İsraildə səfirlik açmamalıdır. Halbuki, Azərbaycan İsraildən aldığı müasir silahlar hesabına işğalçıya ağır zərbələr endirir. Ancaq Azərbaycan eyni həssasiyati Tehranın göstərməsini istəyəndə iranlı rəsmilər və din xadiləri deyirlər ki, Ermənistan İrana qonşudur və bu dövlətlə münasibətləri olmalıdır.

Azərbaycan İranın Ermənistanla təmaslarına o halda normal yanaşardı ki, İran rəsmiləri Dağlıq Qarabağda girov saxlanılan iki azərbaycanlının geri qaytarılması vacibliyini Ermənistan rəsmilərinin dəqqətinə çatdırardı və ya onlara deyərdilər ki, Dağlıq Qarabağ ətrafındakı rayonların boşaldılması sülhə aparan yoldur.

İranın Ermənistanla sıx təmaslarına baxmayaraq, Bakı Tehranla əməkdaşlığını azaltmayacaq. Ermənistan hakimiyyəti çox istəyir ki, İranla Azərbaycan arasında gərginlik olsun. Ona görə də rəsmi Bakı İrəvanın bu tələsinə düşməməlidir. Azərbaycanla İran arasında konkret iqtisadi layihələr var. Azərbaycan uzun illərdən sonra Təbrizdə konsulluğun açılmasına nail oldu, iki dövləti birləşdirən dəmir yolu xəttinin istifadəyə verilməsinə az qalıb, İran Bakı ətrafında bir neçə zavod tikəcək. Bu səbəblərdən Azərbaycan İranla əməkdaşlığı azaltmamalıdır.

Bu il Türkiyə ilə Azərbaycan arasında da xeyli bircə hərbi təlimlər keçirildi. Türkiyə Azərbaycanın strateji müttəfiqidir. Son illər bu müttəfiqlik daha da artıb və iki ölkə arasındakı münasibətlər tarixinin qızıl dövrünü yaşayır. Siyasi təmaslar yüksək səviyyədədir, Türkiyənin Azərbaycana, Azərbaycanın isə Türkiyəyə on milyardlarla dollar yatırımları var. Bakı-Tiflis-

Ceyhan və Bakı-Tiflis-Ərzurum boru xətlərin layihələrinə bu il biri də əlavə olunacaq: Bakı-Tiflis Qars dəmiryolu. Növbədə isə TAP və TANAP qaz boru xətlərinin tikintisidir. Türkiyə Azərbaycanla hərbi əməkdaşlığın miqyasını da genişləndirir. İl ərzində iki ölkə arasında 3-4 birgə hərbi təlimlər keçirilir.

Azərbaycanla Ermənistan arasında gərginliyin artması, cəbhə bölgəsindəki mövzud vəziyyət Ankaranı da narahat edir. Ankara həmişə olduğu Ermənistandan Azərbaycanın işğal altındakı torpaqlarını boşaltmasını tələb edir.

Türkiyə Ermənistanın cəbhə bölgəsindəki təxribatlarına seyrçi qalmır, Ankaradan ard-arda açıqlamalar səslənir. Cəbhə bölgəsində vəziyyət gərginləşən kimi Azərbaycanın siyasi dairələrində ənənəvi suala gündəmə gəlir: Azərbaycanla Türkiyə arasında mövcud hərbi əməkdaşlığı daha yüksək səviyyəyə qaldırmağa ehtiyac varmı? Çünki, Ermənistan Rusiyanın hərbi dəstəyinə arxayıdırsa, Azərbaycanın Türkiyənin hərbi dəstəyinə ehtiyacı yarana bilər. Bu mənada mümkün variantlardan biri Türkiyənin Naxçıvanda hərbi bazasını rəsmiləşdirməsidir. Əgər Türkiyə keçmiş SSRİ ilə 1921-ci ildə imzaladığı Qars müqaviləsinə görə Naxçıvanın təhlükəsizliyinə görə cavabdehdirsə, bunu real olaraq həyata keçirilməsi də mümkündür.

Azərbaycan müstəqil dövlətdir və Bakı Ankara ilə hərbi baza məsələsində razılaşsa heç bir dövlət bu prosesə mane ola bilməz. Ermənistanın və onun dəstəkçisi Kremlin etirazları məntiqsiz olacaq. Bakının həm Moskvaya, həm də İrəvana ünvanlayacağı məntiqi sual belə olacaq: Rusiya Ermənistanda hərbi bazalarını yerləşdirə bilirsə və bu dövlətin təhlükəsizliyini təminatı altına alırsa, niyə Türkiyə ilə Azərbaycan eyni işi görə bilməzlər?

Bu suala nə Kremlin, nə də İrəvanın məntiqi cavabı ola bilər. Ona görə Türkiyənin Azərbaycan ərazisində hərbi baza yaratması

ideyası aktuallaşa bilər. Məsələn burasındadır ki, Azərbaycan ordusu Dağlıq Qarabağ istiqamətində uğur qazanarsa, Ermənistan hakimiyyəti Naxçıvan istiqamətində hərbi əməliyyatlar həyata keçirə bilər.

Türkiyə-Azərbaycan hərbi birliyinin rəsmiləşdirilməsi Ermənistan ətrafındakı halqanın daralmasına səbəb olacaq. Azərbaycan ordusu Ermənistan ərazisinə hücum etmir, özünə aid Dağlıq Qarabağı və ətraf rayonları işğalçılardan azad etmək istəyir. Buna heç Rusiya da qarışa bilmir. Çünki, Rusiya Ermənistanın təhlükəsizliyinin təminatçısıdır, Dağlıq Qarabağın yox. Eyni saziş Azərbaycanla Türkiyə arasında imzalanarsa bu Türkiyənin Dağlıq Qarabağ üzərindəki təhlükəsizliyinə də təminatçı anlamına gələcək. Bundan sonra Ankaranın hansı addımlar atacağı indidən bəlli olmasa da, o da aydındır ki, Ermənistan qarşısında Azərbaycan-Türkiyə hərbi ittifaqını görəcəkdir.

İslam aləmində Qarabağ məsələsinə Türkiyədən fərqli münasibət göstərən dövlətlər də var. Pakistanın paytaxtı İslamabadda İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının (ECO) 13-cü sammitində maraqlı hadisə baş verdi. Gözlənilmədiyi halda Qırğızıstan qəbul edilmiş bəyanatın siyasi müddəalarına qoşulmadı. Bu, rəsmi Bakı üçün sürpriz qərar oldu. Çünki bəyanatda ECO məkanında münasibətlərin mövcudluğu iqtisadi inkişafı və əməkdaşlığı əngəllədiyi yazılırdı. Bundan əlavə, bəyanatda inkişaf, sülh və təhlükəsizliyin regionda davamlı çiçəklənmə və sabitliklə birbaşa bağlı olduğu qeyd olunurdu.

Bu ifadələrdə yeni heç nə yoxdur. Bəyanatda qeyd edilən ifadələr iqtisadi inkişaf və regional əməkdaşlığın sülh və təhlükəsizliklə üzvü bağlılığı bütün beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilən prinsipdir və bu, BMT-nin Davamlı İnkişaf Konsepsiyasının təməlini təşkil edir. Digər tərəfdən, ECO ölkələri bəyanatdakı bu ifadələrlə Azərbaycanın ərazi

bütövlüyünə hörmət ifadə edirdilər. Ona görə də Qırğızıstanın mövqeyi qətiyyəən başadüşülən deyildi. Axı bu səsverməyə qədər Bişkək də hər zaman Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dəstək verib.

Qırğızıstanın bu mövqeyi Ermənistanda yüksək qiymətləndirildi. Təsadüfi deyil ki, ECO sammitindən sonra Ermənistanın baş naziri Karen Karapetyan Bişkəkə səfər etdi.

Qırğızıstanın Ermənistanla elə bir iqtisadi əlaqələri və ya ortaq layihələri də yoxdur. Əksinə, Qırğızıstan Azərbaycanla istisadi əlaqələrin və ortaq layihələrin reallaşmasına ümid edirdi. Ancaq son hadisədən sonra rəsmi Bakının Qırğızıstanla iqtisadi əlaqələrə maraq göstərəcəyini söyləmək problematiktir. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan XİN və prezidentin xarici siyasət məsələləri üzrə müşaviri Qırğızıstanın mövqeyini tənqid edən açıqlamalar səsləndirildilər.

Niyə Qırğızıstan Azərbaycanın xeyrinə səs vermədi?

Görünür, Qırğızıstan Rusiya və Ermənistanla birgə Avrasiya İqtisadi Birliyində, o cümlədən Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatında yer aldığı üçün İrəvana dəstək verir. Qazaxıstan və Belarus da eyni qurumların üzvüdür. Ancaq hər ikisi Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir və Ermənistanın siyasətindən narazıdır. Bişkəkin İrəvana dəstəyi onu Bakıdan uzaqlaşdırır. Ümid edək ki, Qırğızıstanda prezident seçkilərindən sonra formalaşacaq yeni hakimiyyət Azərbaycanın ərazi bütövlüyü mövzusunda daha həssas yanaşacaq.

Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev 2-3 aprel tarixlərində Azərbaycanda rəsmi səfərdə oldu. Səfər çərçivəsində iki ölkə arasında müxtəlif əməkdaşlıq sazişləri imzalandı. Nursultan Nazarbayev Bakıda veridiyi açıqlamalarda

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyini bir daha vurğuladı. Qazaxıstan prezidenti münacişənin həllində BMT qətnamələrinin əsas götürülməsi vacibliyini bildirdi. Bu mənada Bakı ilə Astananın mövqeləri üst-üstə düşür. Azərbaycan da illərdir Qarabağ münacişəsinin həllində BMT-nin 1990-cı illərin əvvəllərində qəbul edilən 4 qətnamənin yerinə yetirilməsini əsas götürülməsini tələb edir. Qazaxıstan hazırda BMT-nin qeyri-daimi üzvüdür. Doğrudur, Qazaxıstanın Dağlıq Qarabağ münacişəsinin həllindəki imkanları geniş deyil. Qazaxıstan ATƏT sədri olduğu dövrdə də münacişənin həllini sürətləndirə bilmədi. Ancaq rəsmi Bakı üçün başqa amil vacibdir. Qazaxıstan və Ermənistan Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının, o cümlədən Avrasiya İqtisadi Birliyinin üzvüdürlər və hər iki təşkilatda Astana Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü əsas götürərək, İrəvanın Azərbaycan əleyhinə fəaliyyətinə imkan vermir. Bu rəsmi Bakı üçün çox dəyərlidir.

Azərbaycana dəstək verən ölkələr arasında Pakistanın və Səudiyyə Ərəbistanının da adını çəkmək lazımdır. Hər ikisi ərazi bütövlüyü məsələsində Azərbaycana birmənalı dəstək verir və işğal faktına görə Ermənistanla diplomatik münasibətlər qurmayıblar. Hətta rəsmi İrəvan müxtəlif dövlətlərin vasitəçiliyi ilə bir neçə dəfə Ər-Riyadla əlaqə qurmaq istəsə də hər dəfə rədd cavabı alıb. Təsüdafı deyil ki, Səudiyyə Ərəbistanı Qətərlə diplomatik münasibətlərə son verən gündən bir neçə gün sonra Ermənistanın xarici işlər naziri Edvard Nalbandyan Doxaya səfər etdi və bununla İrəvan kimin tərəfində olduğunu göstərdi. Doğrusu, Qətərin hakimiyyətinin mövcud gərgin vəziyyətdə Ermənistanın xarici işlər nazirini Doxaya dəvət etməsinin səbəbi aydın olmadı. Qətərin Cənub Qafqaz bölgəsində əsas iqtisadi tərəfdaşı Azərbaycandır. Bunu nəzərə alaraq Qətər Qırğızıstanın səhvini təkrarlamamalıdır.

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev il ərzində Səudiyyə Ərəbistanı ilə yanaşı Pakistanda da oldu. Pakistan Azərbaycana hər cür hərbi dəstək verməyə hazırdır. Pakistan ən müasir silahlarını, hərbi təyyarələrini Azərbaycana satacaq. Eyni zamanda Azərbaycan da Pakistanın problemlərinə diqqətlə yanaşır. Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə Pakistanda zəlzələdən çəzərər çəkən insanlara humanitar yardımların çatdırılmasını və bu ölkədə inşa etdiyi məktəbləri xatırlatmaq kifayətdir.

Beləliklə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllində dəstək verən əsas ölkələr İslam ölkələridir. Ancaq münaqişənin həllində vasitəçi ölkələr arasında İslam ölkəsi yoxdur. Digər tərəfdən İslam aləmində həmrəylik də yoxdur. Bu mənada Qarabağ məsələsində İslam aləminin tamamının fəallaşacağını söyləmək mümkün deyil.

Elkhan Shahinoglu

Head of ATLAS Center

Islamic Factor On Resolving The Karabakh

Conflict

Azerbaijan is located in crossroads between Europe and Asia. From geographical point of view Azerbaijan plays role of bridge between the West and the East. A predominantly Shiite Muslim country, Azerbaijan is also home to several other ethnic and religious groups, including ancient Zoroastrian, Christian, and Jewish communities. The first is that Azerbaijan is the only secular Muslim-majority state that is an ally of the United States and NATO in the war on terror as well as a happy commercial and diplomatic ally of Israel,

which imports around a third of its energy from the Caucasian state. Azerbaijan has cultivated over the past half-decade, as a secure and stable Muslim country that backs the West, is deeply attractive to policymakers of all ideological persuasions. Aliyev has firmly allied the energy-rich Shiite Muslim nation with the West, helping secure his country's energy and security interests and offset Russia's influence in the strategic Caspian Sea region. Location explains Azerbaijan's standing in the world. Situated on the oil rich Caspian Sea, the state is wooed by Western governments seeking an alternative to Russia as a source of energy imports. Having a Muslim friend in a turbulent region that allows all religions to co-exist is a valuable asset to the US, to Israel and the world in general. Azerbaijan, like Israel, lives in a dangerous place. Besides neighboring Armenia occupying 20% of its national territory, Azerbaijan shares borders with Russia and Iran, both of which have in the past invaded Azerbaijan and divided it between themselves. Russia continues to concern itself with events in the Caucasus Mountains, as it has for hundreds of years. Iran claims a "fraternal" relationship with Azerbaijan yet publicly decries Azerbaijan's close relationship with Israel. Azerbaijan's importance is strategic geographically, as the world's only nation that borders Russia and Iran, and as a major energy producer of oil and natural gas. Besides geography and energy, Azerbaijan remains a key US partner in a challenging region and has world-class religious tolerance, unique in the Muslim world. Azerbaijan's strength is not only in its economy: Azerbaijan is a multi-ethnic country. The representatives of different ethnic groups and faiths have been living here throughout centuries in an atmosphere of peace, mutual understanding and dialogue. A spirit of tolerance has always prevailed in Azerbaijan and 2016 was even named as the year of multiculturalism. Our country has already turned into a well-known host of global events on the dialogue between

civilizations, religions and cultures. The 8th Global Forum of the UN Alliance of Civilizations, successfully held in Baku in 2017, is a good example to that end and a vivid manifestation of the world's attitude towards the spirit of multiculturalism in Azerbaijan. The official visit of Pope Francis to Azerbaijan last year is particularly notable. During this historical trip, the head of the Roman Catholic Church sent very clear messages to the world. His valuable thoughts on multiculturalism in Azerbaijan reflect not only the reality but also the appreciation thereof by the leader of the World Catholics. Azerbaijan is also very successful in sports, alongside all these other areas. The most modern Olympic sports complexes and other relevant facilities have been constructed in the capital city and the provinces. State support and modern infrastructure have substantially increased the interest of youth in sports. Athletic success at major sporting events is a good tradition now and Azerbaijani athletes proved this again at the Rio Olympics. In terms of medal count, our athletes won 18 medals and were ranked 14th in the world, 7th in Europe, 2nd among the post-Soviet states and first among Muslim countries. Azerbaijan is also a world-known host in this sphere. In 2015, the first ever European Games and in 2016 and 2017 the Formula 1 Grand Prix, with 500 million viewers from all around the world, took place in Baku. While strengthening international cooperation in sports, these events will also significantly increase the number of tourists visiting Azerbaijan, thus contributing to the development of the tourism sector. Within 2017 by taking two initiatives Azerbaijan has shown that it is an active member of the Islamic world. The first initiative: The spirit of secular Islamic values always prevails in Azerbaijan and 2017 was even named as the year of Islamic Solidarity. The second initiative: The attention of the international sports community was once again focused on Azerbaijan this year during the Islamic Solidarity Games 12-22 May, 2017. Azerbaijan is a member to the

Organization of Islamic Cooperation (OIC). Organization of Islamic Cooperation of 52 countries with Muslim populations by issuing resolutions condemns Armenia's aggression of Azerbaijani territories and upholds Azerbaijan's justly position on resolving the Qarabag conflict. On September 10-11, 2017, Kazakhstan's capital city Astana has hosted First OIC Summit on Science and Technology. By making a speech at the meeting President of Azerbaijan Ilham Aliyev has voiced such serious expression: "Armenia which destroyed Azerbaijani mosques in Azerbaijan cannot be a friend of Muslim countries." It was President Aliyev's calling to the Islamic world. The point is that there are Muslim countries which uphold Azerbaijan in justly resolving the Qarabag conflict. At the same time, there are several Muslim countries which have closest relations with Armenia which destroys Azerbaijani mosques in occupied Azerbaijani territories. Certainly, OIC Summits regularly have approved resolutions condemning aggression of Azerbaijani indigenous territories by Armenian armed forces. Furthermore, within the framework of the 2016 Istanbul OIC Summit Contact Group (CG) was established in order to discuss occupation of Azerbaijani territories by Armenian armed forces. Like United Nations Security Council Resolutions 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993) and 884 (1993) aimed at immediately and without any conditions withdrawal of Armenian troops from occupied Azerbaijani territories resolutions with regard to condemning occupation of Azerbaijani territories by Armenian armed forces issued by Organization of Islamic Cooperation remain on the paper. And activity of the OIC Contact Group is weak with regard to resolving the Qarabag conflict. The reason for this is that regardless of OIC's upholding justly position in resolving the Qarabag conflict, there are several OIC member nations which they have distinctive views towards processes in the South Caucasus and these views unanimously do not condemn

Armenia's aggressive policy. At the same time, there is no unity among world Islamic nations. There are various disagreements among different Muslim nations. And these disagreements lead to struggle of interests and at least to wars. The latest processes also discover weakness of the Islamic solidarity. More than 300,000 members of Burma's Rohingya ethnic minority have poured into Bangladesh in recent days, after a brutal military crackdown that the U.N. human rights chief has said is tantamount to ethnic cleansing, with hundreds dead and thousands of villages burned to the ground. An estimated 400,000 Rohingya have crossed into Bangladesh in the past three weeks to escape a surge of violence in Myanmar's Rakhine state, home to a Muslim minority for centuries. The Rohingya are one of the largest groups of stateless people in the world. An estimated 1 million to 1.2 million live in Myanmar's western state of Rakhine, where they make up about a third of the population. Although many Rohingya have lived in Rakhine for generations, the Myanmar government considers them to have come illegally from Bangladesh. Myanmar has used a 1982 citizenship law to deny most Rohingya citizenship, making them stateless. Today, they are deprived of many civil rights and economic opportunities. The Rohingya have lived under apartheid-like conditions ever since. Government policies and practices restrict their freedom of movement, often putting health care and education out of reach. There are even legal restrictions on their right to marry and the number of children they can have. With little hope of making a life for themselves in Myanmar, many have fled to Bangladesh. Rohingya Muslims in Myanmar (Burma) have endured decades of persecution. But little compares to what they face amid a new wave of violence in the Buddhist-majority country. Now, international pressure on Suu Kyi, who holds the title of State Counsellor, to stop the violence and ensure a safe return for the Rohingya is mounting.

Rohingyas have been facing genocide for many years. Under the guise of combating terrorists in Myanmar police and army commit atrocity against local Muslim population in Rohingya. Has this ethnic cleansing been turned to topic of discussion among Islamic nations? Unfortunately, majority of world Islamic nations turn blind eyes to tragedy of Rohingya Muslims. Several Islamic nations as well as Turkey, Iran, Azerbaijan and other Muslim countries have paid attention on Rohingya Muslims tragedy and rendered humanitarian aid to Bangladesh. That's all! Therefore while Azerbaijan speaking out topic of relations among Islamic nations throughout the world it is necessary to analyze views from Muslim countries and Muslim countries political blocs towards resolving the Qarabag conflict. It is worth mentioning that on January 18, 2017, Azerbaijani Minister of Foreign Affairs Elmar Mammadyarov had met with his Malaysian counterpart Dato Sri Anifah Aman on the sidelines of the OIC Emergency Ministerial Meeting held in Kuala Lumpur. Minister Mammadyarov provided an insight into the current state of the Armenia-Azerbaijan conflict over Qarabag. In the meantime, on January 19, 2017, Malaysian capital of Kuala Lumpur hosted next Ministerial meeting of the Organization of Islamic Cooperation (OIC). Azerbaijani Foreign Minister Elmar Mammadyarov also attended the event. The session had discussed of problems of Rohingya Muslims in Myanmar. Participants called Myanmar government to settle the issue with regard to Rohingya Muslims. Turkey-Russia-Iran (TRI) format is achieving progress in resolving the Syrian crisis. Turkey-Russia-Iran (TRI) format has met in Moscow on December 20, 2016, to work toward a political accord to end Syria's nearly six-year war, leaving the United States on the sidelines as the countries sought to drive the conflict in ways that serve their interests. Foreign Ministers and Defense Minister from the three countries had met without representatives from the Syrian

government, rebels, US or UN in wake of fatal attack on the Russian ambassador to Turkey. Russia and Turkey including Iran have been turned to main partners in order to resolve the Syrian crisis and these three countries have achieved progress in this regard. Is it possible to expect in future that the Turkey-Russia-Iran (TRI) format will make effort in resolving the Qarabag conflict, too? In meetings with their Russian counterparts Turkish officials also speak out of significance of resolving the Qarabag conflict. But there is no any concrete result in this regard. The greatest achievement of the Turkey-Russia-Iran (TRI) format can be forcing Armenia to approve “phased solution” plan of the resolving the Qarabag conflict. Russia is committed by treaty to defend Armenia. Iran, which has a 600 km-long border with Shiite Azerbaijan, supports Armenia in this conflict. Iran borders both nations and contains an Azerbaijani minority that far outnumbers the population of Azerbaijan itself. And Turkey has pledged to protect Azerbaijan in resolving the Qarabag conflict. On the other hand, Azerbaijan and Turkey may promise to normalize relations with Armenia aimed at involving Armenia in regional projects. In exchange for this progress in the region Azerbaijan’s and Turkey’s joining Russia-led Eurasian Economic Union (EEU) can be realized. Therefore justly resolving the Qarabaq conflict must be resolved within the framework of the territorial integrity of Azerbaijan. In early 2017 Pakistan’s media outlets had spread news related to Azerbaijan’s joining Islamic Alliance against terrorism. According to the news, the former Soviet nation of Azerbaijan was weighing a decision to join a 42-state Islamic alliance against terrorism. Saudi Arabia announced the formation of a 34-state coalition on December 12, 2015, to combat terror, releasing a list of countries from as far as Malaysia that were planning to join the fight. All of the countries involved are predominantly Muslim, and Saudi Arabian officials cited "a

duty to protect the Islamic nation from the evils of all terrorist groups and organizations, whatever their sect and name, which wreak death and corruption on earth and aim to terrorize the innocent.” Azerbaijan’s Foreign Minister Elmar Mammadyarov reportedly discussed the prospect during a phone conversation with Saudi officials, who have taken the lead in the anti-terror initiative. "Currently, the issue [of joining the coalition] is under consideration. As a country that has suffered from terrorism, Azerbaijan strongly condemns all its forms and manifestations," Foreign Ministry Spokesperson Hikmet Hacıyev had told reporters. In the end Azerbaijani authorities have rejected news related to Azerbaijan’s joining Islamic military alliance. Regardless of this, within 2017 the news related to Azerbaijan’s joining Islamic alliance still remains the topic of the media outlets. News of the coalition's formation comes as Western officials have increasingly called on Muslim-majority countries, and particularly regional states, to take a more active role in the fight against ISIS. Many Arab nations, including Saudi Arabia, are already involved in the U.S.-led anti-ISIS coalition, but Saudi Arabia has diverted its attention from the war in Syria to focus on a battle with Iran-allied Houthi rebels in neighboring Yemen. The U.S. would like to see the Gulf ally refocus its military against ISIS. It was reported that the Islamic Alliance will be headquartered in Saudi Arabian capital Riyadh. Because of 3 factors Azerbaijan’s joining Islamic Alliance are problematic: First factor is Russia. As the Kremlin opposes NATO’s Eastward enlargement in the same way Russia’s political leadership is not interested in formation of the military alliance in its south flange. On the other hand, Russia’s two main partners as well as Iran and Syria have not involved in the said Islamic alliance. At the same time, namely Iran and Syria can be considered main challengers of the new military alliance.

Second factor is Iran. Iran, a Shiite-majority country that is considered a regional adversary of Saudi Arabia, was not named as a participant. Therefore theocratic regime in Tehran will never make a decision on Iran's joining Saudi Arabian-led Islamic Military Alliance. In this regard Azerbaijan's ruling elite is forced to take into account Iran's reaction to Azerbaijan's joining Islamic military alliance. And the third factor is Azerbaijan's political leadership's pursuing balanced foreign policy. Azerbaijan neither is a member nation to Russian-led Collective Security Treaty Organization (CSTO) nor strives to membership to NATO challenges Russia. Therefore Azerbaijan is not planning to become a member nation to another military alliance, too. The latest development of the processes has entirely removed the issue with regard to Islamic Military Alliance from the agenda. Led by Saudi Arabia and the United Arab Emirates, supported by Egypt, Bahrain and Yemen, the five Arab states on June 5, 2017 had cut diplomatic relations with Qatar, severed land, air and sea travel and are expelling Qatari citizens who have 48 hours to depart. They claimed that Qatar was complicit with Iran in supporting terrorism, though Qatar is one of the loose coalition of Sunni states supporting forces hostile to Iran in Syria and Yemen. Saudi Arabia said it took the decision to cut diplomatic ties due to Qatar's "embrace of various terrorist and sectarian groups aimed at destabilising the region" including the Muslim Brotherhood, alQaeda, Isis and groups supported by Iran in the kingdom's restive eastern province of Qatif. Saudi Arabia and Qatar have long been rivals and, despite Qatar's small size, its great wealth and vast gas reserves have given it great influence. Backed to allying countries in near past era straining in relations between two Arab nations has shown that the Islamic Military Alliance will not be realized in near future. This situation has rescued Azerbaijan to make complicated choice on becoming member nation to the Islamic Military Alliance. On February 1, 2017, at the

invitation of Iranian Defense Minister Hossein Dehqani Armenian Defense Minister Vigen Sargsyan had paid an official visit to Iran. The issue related to military cooperation between Iran and Armenia has caused questions in Azerbaijan:

Firstly, Armenia has a tiny country and has not huge funds to acquire arms from Iran. Russia delivers all advanced weapons and military hardwares to Armenia free of charge. Secondly, Iran is not one of the mediator countries in resolving the Qarabag conflict in order Yerevan to need making broader exchange of views with Tehran. Armenia's political leadership's expressing warmer relationships with Iran is not coming from Yerevan's gaining Tehran's confidence. Yerevan is merely scared of Iran's whenever possible support Azerbaijan in resolving the Qarabag conflict. Therefore dynamic bilateral relationships development between Iran and Azerbaijan does not meet with interests of Armenia. And Armenia's political leadership will always try to strain possible warm relations between Iran and Azerbaijan. Azerbaijan is rightly concerned about warm relationships between Iran and Armenia. In that event Azerbaijan would normally take attitude towards Iran's relations with Armenia if Iranian officials would have been brought the issues related to relinquishing of two Azerbaijanis as well as Dilqem Askerov (Russian citizen of Azerbaijani national) and Shahbaz Quliyev to Azerbaijani side which they detained by unauthorized separatists in Qarabag and withdrawal of Armenia's armed forces from 7 occupied Azerbaijani regions (Lachin, Kelbacar, Agdam, Fuzuli, Cebrayil, Zengilan and Kubatly) around Qarabag to attention of Armenian senior officials. Azerbaijan's political circles and community are expecting more huge support from Iran in issue related to withdrawal of Armenia's armed forces from occupied Azerbaijani territories. Regardless of Iran's closest relationships with Armenia, Azerbaijan's political

leadership will not minimize cooperation with Iranian Government. Armenia's political leadership is striving to strain relations between Iran and Azerbaijan. Therefore Azerbaijan's political leadership shouldn't be fallen into Yerevan's this trap. There are concrete economic projects and mutual investments between Azerbaijan and Iran. After many years Azerbaijan has succeeded at opening its Consulate in Tabriz City. Building of the North-South Railroad which connects two countries is under completion. Furthermore, Iranian Government is continuing construction of the Automobile Plant in Azerbaijan's region of Neftchala and building of pharmaceutical factory located in Azerbaijan's region of Pirallahy. For these reasons Azerbaijan is interested in increasing cooperation with Iran. Trilateral Azerbaijan – Iran – Russia format, too, is favorable ground for expanding of the dialogue. It is not ruled out that 3 countries Presidents' summit will discuss resolving the Qarabag conflict. Turkey is a strategic partner of Azerbaijan. Within a year numerous joint military exercises are being conducted between two countries. Over the last three years this alliance has more increased and two countries' bilateral relationships are in golden era. Political relationships are in high level. Both Turkey and Azerbaijan have made ten billions of investments to each other economies. Within 2017 another project is expected to add to energy projects as well as Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Main Export Pipeline (MEP) and Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE) gas pipeline: Baku-Tiflis –Kars (BTK) Railroad. The said railway is part of the Great Silk Road project from China to Great Britain. Following commissioning of the Baku-Tiflis-Kars Railroad comes completion of construction of the gas pipelines as well as Trans Anatolian Gas Pipeline (TANAP) and Trans Adriatic Pipeline (TAP) aimed at transportation of the Azerbaijan's natural gas from Shah Deniz-2 Stage to European nations. Escalation of tension in the frontline between Azerbaijan

and Armenia as well as Armenia's political leaderships attempting to maintaining the status quo in the frontline including Armenian armed forces deliberately targeting Azerbaijani civilians in Azerbaijani regions around frontline zone unsettle Recep Tayyip Erdogan's Turkey, too. Turkey political leadership always demand Armenia to withdraw its troops from occupied Azerbaijani territories. By voicing regularly statements condemning provocations in the frontline zone carried out by Armenia Ankara does not turn blind eyes. As situation escalates in the frontline zone a traditional question is placed on the agenda by Azerbaijani political circles: Is it possible to enhance current Azerbaijani-Turkish military cooperation to more higher level? An idea of Turkey's establishing military base in Azerbaijani territory is of the most discussed issues among Azerbaijani political and expertise circles. Throughout the Islamic world there are also countries which take distinctive attitude towards resolving the Qarabag conflict. On March 1, 2017, Pakistan's capital Islamabad had hosted 13rd Summit of the Economic Cooperation Organization (ECO). The ECO is a Eurasian political and economic intergovernmental organization whose members include Turkey, Pakistan, Iran and a number of Central Asian countries. The Summit was also attended by President of Azerbaijan Ilham Aliyev. The Summit has adopted a Declaration. Surprisingly, Kyrgyzstan has not acceded to the political clauses on the said Declaration adopted within the framework of the ECO Summit. It was unexpectedly decision for official Baku from Almazbek Atambayev Administration. Because, under the said Declaration, the importance of taking decisive steps to ensure the economic development of member states and resolving the problems faced by member states pursuant to the norms and principles of international law. Under the declaration, the ECO member nations openly declared that the existence of conflicts in the ECO space

hinders economic development and cooperation. Moreover, the declaration emphasizes that progress; peace and security in the region are directly related to sustainable development and stability. Under the Declaration, Heads of the ECO member nations express concern that the unresolved conflicts in the ECO area, particularly the Armenia-Azerbaijan conflict over Qarabag, hamper economic development and realization of the region's potential to the full, as well as regional cooperation and that of a wider format. There is no innovation in these expressions. The expressions which underlined on the Declaration are principles adopted by international community that ECO member nations are committed to the peace and security for economic development and regional cooperation. And these principles comprise foundation of the United Nations Organization's (UNO) Sustainable Development Conception. On the other hand, ECO member nations treat with respect to Azerbaijan's territorial integrity pursuant to the adopted Declaration. And therefore position of Kyrgyzstan is entirely incomprehensible. Until this Declaration Bishkek, too, every time had backed up territorial integrity of Azerbaijan, after all. Kyrgyzstan's this position has been highly appreciated by Armenia. It is not accidental that following the Islamabad ECO Summit Armenia's Prime Minister Karen Karapetyan had visited Bishkek. The Kyrgyz Government has no any economic ties or joint projects with Armenia's Government. On the contrary, Kyrgyzstan was hoping for realization of economic ties and joint projects with Azerbaijan. Apparently, Almazbek Atambayev's Kyrgyzstan upholds Yerevan because of its Armenia's joint membership to Russia-led Eurasian Economic Union and Collective Security Treaty Organization. Along with Kyrgyzstan Kazakhstan and Belarus, too, member nations to said economic and military organizations. In contrast with Bishkek both Astana and Minsk support Azerbaijan's

territorial integrity by condemning Armenia's aggressive policy. On April 2-3, 2017, Kazakhstan President Nursultan Nazarbayev traveled across the Caspian on an official visit to Azerbaijan. Within the framework of the visit several cooperation documents have been signed between two countries. These agreements should develop bilateral relations to the new stage. Nazarbayev was supposed to visit Baku last October, and on the same trip go to the summit of the Russia-led Collective Security Treaty Organization (CSTO) in Armenia's capital Yerevan. But Kazakh leader canceled, citing illness, though many suspected that he in fact skipped the whole thing in order not to have to go to Yerevan. And it is telling that this time around, President Nazarbayev went only to Baku with no visit to Yerevan on the horizon. In Baku, by making statements President Nazarbayev had once again upheld Azerbaijan's territorial integrity. With regard to resolving the Qarabag conflict President Nazarbayev had noted it is inevitable to implement United Nations Security Council Resolutions 822 (1993), 853 (1993), 874 (1993) and 884 (1993) aimed at immediately and without any conditions withdrawal of Armenian troops from occupied Azerbaijani territories. In this regard position of Azerbaijan overlaps with position of Astana. More than two decades Azerbaijan has been demanding implementation of those United Nations Security Council Resolutions. Since January 1, 2017, along with Bolivia, Ethiopia and Sweden Kazakhstan is non-permanent member of the UN Security Council for a period of two years. It is true that Kazakhstan has no expanded capabilities in resolving the Qarabag conflict. During its Chairmanship to the OSCE Kazakhstan failed to accelerate resolving the Qarabag conflict. At the same time, another factor is essential for official Baku. At the same time, another factor is essential for official Baku. Both Kazakhstan and Armenia are member nations to Russia-led Collective Security Treaty Organization

and Eurasian Economic Union (EEU). And Kazakhstan's political leadership by supporting Azerbaijan's territorial integrity intercepts official Yerevan's anti-Azerbaijan activity. Astana's this political will take contribution to Azerbaijan's justly position in resolving the Qarabag conflict. Along with Turkey and Kazakhstan Pakistan and Saudi Arabia as Islamic nations, too, support Azerbaijan's justly position on resolving the Qarabag conflict. Both Pakistan and Saudi Arabia explicitly uphold Azerbaijan with regard to Azerbaijan's territorial integrity issue. Furthermore, both Pakistan and Saudi Arabia have strained diplomatic ties with Armenia. Regardless of official Yerevan's several striving to establish diplomatic ties with Riyadh with mediation of various countries, Sunni Muslim majority Saudi Arabia has rejected all proposals made by Armenian Government. It is not accidental amid diplomatic spat worsened between Saudi Arabia and Qatar Armenia's Foreign Minister Edward Nalbandyan had visited Doha. Armenia's Foreign Minister Edward Nalbanyan's visit to Doha has shown Armenia's political leadership expressing its sympathy to Qatar. Indeed, reason for Qatari political leadership's inviting Armenia's Foreign Minister Edward Nalbanyan in Doha has not been revealed amid worsening diplomatic spat between Saudi Arabia and Qatar. And Azerbaijan is the main economic partner of Qatar in the South Caucasus. Today Qatar and Azerbaijan have formed Intergovernmental Economic Commission to boost bilateral economic ties. By taking into account this factor the Government of Qatar shouldn't repeat mistake made by the Government of Kyrgyzstan. Within a year along with Saudi Arabia President of Azerbaijan Ilham Aliyev has visited Pakistan, too. Pakistan is ready to support any military aid to Azerbaijan. Pakistan will sell its sophisticated weapons, military hardwares and warplanes to Azerbaijan. Continuing with its recent drive to promote regional economic cooperation, Pakistan agreed to sign government-to-

government deals with Azerbaijan in various fields including supply of electricity, crude and refined oil products, liquefied petroleum gas (LPG) and liquefied natural gas (LNG). Starting from 2005 the First Lady of Azerbaijan Mehriban Aliyeva has initiated a series of healthcare, education, development and humanitarian projects in all provinces of Pakistan. With funding from the Heydar Aliyev Foundation humanitarian aid has been rendered to Pakistani people who suffered from earthquake. The Heydar Aliyev Foundation has allocated financial resources to Government of Pakistan to build schools. Thus, Islamic nations are main countries which support Azerbaijan in justly resolving the Qarabag conflict within the framework of Azerbaijan's territorial integrity. At the same time, there is no an Islamic nation among international mediators aimed at negotiating resolving the Qarabag conflict. On the other hand, there is no Islamic solidarity within itself Islamic world. Resolutions have been approved aimed supporting Azerbaijan and from now on such resolutions will be adopted. But these resolutions do not impact on resolving the Qarabag conflict. From this point of view for Azerbaijan it is essential to prioritize bilateral relations in connection with Islamic nations.

Qüds və Qarabağdan keçən həmrəylik

“Hər il keçirilən Qüds Günü – çox əlamətdar bir tarixdir. Qüds Günü – dostu-düşməni tanımaq günüdür. Bu günü dərk etmək, fərfinə varmaq, həyatımızda yaşatmaq çox mühüm mövzudur. İslami kimliyi olan hər bir insana aid olan mövzudur. Qüds günü haqqında çox söz demək olar. Amma, Qüds günü haqqında ən dolğun ibarət - böyük İslam mütəfəkkirlərinin bəyan etdiyi tezisdir ki, Qüds günü – İslam günüdür.

Qüds günü – hər bir müsəlmanın, islami kimliyə malik olan bir kəsin günü deməkdir.

Qüds günü – hər bir İlahi aşiqin sevgi dolu intizarda olması deməkdir.

Qüds günü – Qarabağ, Kəşmir, Yəmən, Suriya, Bəhreyn, İraq, Əfqanıstan və digər islami yaraların dərfinin fərfinə varmaq deməkdir.

Qüds günü yalnız bir coğrafi anlama aid deyil. Qüds günü – Vətən günüdür. Darül-İslam günüdür.

Qüds günü – bütün işğal olunmuş torpaqların bir rəmzidir.

Hər şey öz yerinə qayıdacaq. Bir gün Qüds də müsəlmanlara qayıdacaq. Bir gün Qarabağ da müsəlmanlara qayıdacaq. Bu, birmənalıdır. Nə vaxt qayıdacaq? Bu, bizlərdən asılıdır. Bizlərimi şərəflənəcəyik bu yolda, bizdən sonrakıların? Biz gərək üzərimizə düşən vəzifələri yerinə yetirək. Ağilla, dərrakə ilə, düşüncə ilə, Allaha bəndəliyə yönəlik nəzərlərlə. Xüsusən də bugününümüzdə. Qarabağla bağlı bir çox insanlar pessimist ovqatda olanda ruh yüksəkliyi ilə, inamla gələcəyə baxıb, təklifini icra etmək çox mühümdür.

Ən ağrıdıcı sual budur ki, bəs necə oldu Qüds işğal olundu, Qarabağ işğal olundu, digər torpaqlar işğala məruz qaldı? Necə

oldu ki, bu zəlillik baş verdi? Nədən vəhdətdən uzaq, kamillikdən, üstün dəyərlərlər daşıyıcılığından, bəşəriyyətə bir cəm olaraq ən üstün nümunə olmaq durumundan uzaq düşmüşdür? Fərdlərlə işimiz yox - müsəlman ümmətinin içərisində elə dühalar vardır, elə böyük şəxsiyyətlər olub və vardır ki, misli tapılmaz. Amma ümumilikdə caminin durumu nədən bu gün belə acıdır? Axı, Allahın bəşəriyyətə hidayət üçün göndərdiyi Müqəddəs Kitabda, «Ali-İmran» surəsinin 110-cu ayəsində Rəbbimiz bildirir:

«Siz (müsəlmanlar), (Allah tərəfindən dünyanın) insanlara zahir olmuş ən yaxşı ümmətisiniz, bəyənilən işə əmr edir (dəvət edir) və çirkin işdən çəkindirirsiniz. Və Allaha (nazil etdiyi şeylərdə) iman gətirirsiniz».

Nələri unudu, nələrə riayət etmədi ümmət ki, Rəbbi tərəfindən müəyyən edilmiş bu cür yüksək standartlara yiyə dura bilmədi?

Niyə çox qısa müddətdə dünyanın böyük hissəsini öz mənəviyyət nuru ilə işıqlandırmış böyük bir ümmət, bu duruma düşdü? Özü də bəzi təxribatçıların bildirdiyi və bəzi cahillərin təkrar etdiyi kimi «qılinc gücünə» yox, məhz zatında olan böyük göndərişləri, insan şəxsiyyət və ləyaqətinə verdiyi qiyməti, dəryalartək elmi, bərabərlik, ədalət, hüquqların toxunulmazlığı kimi yenilməz nurani həqiqətlər hesabına yayılmışdır İslam! Peyğəmbərimizin (s) göstərdiyi yolla yayılan İslam, yüzillər keçməsinə, qanlı-qadalı olayların cərəyan etməsinə baxmayaraq, insanların əqidəsindən nəinki itmir, hətta inanc əhlinin sayı günü-gündən artmaqdadır. İslam torpaqları deyil, qəlbləri fəth edir.

Yaxşı, bəs nədən milyonların qəlbini fəth edən bu mübarək təlimin bugünkü daşıyıcıları Həzrət Peyğəmbər (s) və Əhli-Beytinə (ə) xas yüksək sifətləri özündə əks etdirmək durumundan bu qədər fasilə vermiş?

Əziz Rəbbimiz tərəfindən belə yüksək qiymətləndirilmiş bir ümmət, nədən bu gün belə acınacaqlı duruma düşmüşdür?

Cavabı ayənin özündə görürük. Diqqət yetirsək, ayədə göstərilmiş çox yüksək məqama yetişməyin mübarək şərtləri göstərilir: yaxşılıqlara dəvət etmək və pisliklərdən çəkəndirmək. Məhz kamilləşmə proqramının ümdə şərtlərini həyata keçirməyin bəhrəsi olaraq, bu gözəl əməllər sayəsində ən yüksək səviyyəyə yetişmək olar. Müsəlman ümməti o zaman ən üstün dərəcəyə yetişir ki, toplumun içərisində gözəl xüsusiyyətlərə dəvət var, çağırış var və pis, rəzil keyfiyyətlərin ifşası var, bunlardan çəkəndirmək var. Laqeyd toplumlarda, insanların özlərini və ətrafdakıları islah etmək istəyi ilə tarazlanmamış toplumlarda yüksək standartlardan danışmaq gərək olmur.

Eyni zamanda, bu əməlləri həyata keçirməyin bünövrəsi də göstərilir: Allaha iman gətirmək. Əməllərin hamısının yalnız o zaman mənası vardır ki, bunlar imanın yenilməz əsasıdır. Allaha bağlılıq olmayan yerdə vücudi islahat yoxdur. Belə islahat olmayan yerdə isə ən üstün ümmət olmaqdan söhbət gedə bilməz. Deməli, dinimiz tərəfindən təqdim edilmiş ümmətlərin ən üstünü olmaq qiymətinə yalnız o zaman yetişmək olar ki, burada Allaha qəlbən iman gətirilsin, bu imanın təzahürü olaraq, dəyərlər yaşadılsın və bu dəyərlər ictimada təbliğ edilsin.

Lakin, mübarək dinimiz yolu sadəcə bəyan etməklə kifayətlənməmişdir. Bu yola gətirən əməli reseptləri yetərincə təqdim etmişdir. Belə mübarək reseptlərdən birini Peyğəmbərimizdən (s) nəql edilən hədisdə görürük: *«Mənim ümmətimin ən yaxşılıarı – onların dünyaya daha etinasızları və axirətə daha çox can atanları, axirət arzusunda olanlarıdır»*.

Dinimiz dünyaya az bağlılığı olanları ümmətin ən yaxşılıarı hesab edir. Burada dərin fəlsəfə açıqlanır: dünyanın müvəqqətiliyinin fərqi varanlar, dünya həyatının sınaq xarakterli olmasını dərk edənlər - həqiqi dəyərləri anlayanlardır. Rasional yanaşma ötriyyə etinasızlığı və əbədiyə diqqəti tələb edir. Kim edə bilər ki, imtahan məkanına dərin bağlanma nümayiş etdirdin? Ancaq durumunu, haradan gəldiyini, harada olduğunu, haraya getdiyini

təhlil etməyən insan. Düşünən insan öləri, müvəqqəti kateqoriyalardan yapışib, həqiqətdə diqqət yetirməli olduğu işlərə səhlənkər yanaşmaz.

Qırmızı xətləri keçməyən, haramlara aludə olmayan, əsas hədəfi – insani missiyasını unutmayan şəxs – nicat tapacaqdır. İnsan yaşlandıqdan sonra, öz durumunu təhlil etmək, vücudi axtarışlara, yeniləşməyə olan meyilləri xeyli zəifləyir və çətinləşir. Odur ki, cavan olarkən insan bu imkanları əldən qaçırmmamalıdır.

Həzrət Rəsulullahdan (s) nəql edilən digər bir hədisdə dinimiz nicata yetişməyin, xeyirdə olmağın universal metodologiyasını təqdim edir: *«Mənim ümmətim nə qədər ki, bir-birini sevir, əmanəti (sahibinə) qaytarır, haramdan çəkinir, qonağı əziz tutur, namaz qılır və zəkat verir – həmişə xeyir içində olacaqdır».*

Gördüyümüz kimi, ümmətin gözəl durumunun mövcudiyatı bir neçə şərtədən keçir: burada insanlar arasında qarşılıqlı məhəbbətin, səmimiyyətin olması, cəmiyyətdə etimad ab-havasının hakim kəsilməsi, qırmızı xətlərin gözlənilməsi, ünsiyyət və əlaqələrin yaşadılması, əliaçıqlıq və səxavət kimi keyfiyyətlərin qiymətləndirilməsi, kasıbların, ehtiyaçlıların xeyrinə zəkat verilməsi və ən ümdəsi – bunların gündəlik ibadət kimi insanı Allaha bağlayan möhkəm bünövrənin üzərində bərqərar olunması kimi mübarək şərtlər göstərilir.

Və zaman ki, İslam ümmətinin böyük hissəsi Allahı, imanını, həqiqi dəyəri, kamalı deyil, öləri şeyləri öz məhəbbətinin hədəfi seçdi – əzəmətinə itirmiş oldu. Həzrət Peyğəmbərdən (s) nəql edirlər: *«Mənim ümmətim dünyanı böyük bilən zaman Allah İslamın əzəmətinə ondan alar!».*

Bəs nədədir nicat?

İnancına sahib çxmalıdır ümmət!

12-ci İmamın (ə.f) qeybi dövründə yaşayırıq. Müsəlman anlamalıdır intizar fəlsəfəsini, yaşamalır bu dəyərlərlə!

Peyğəmbərimizdən (s) nəql edirlər: «*Mənim ümmətimin ən üstün işi – fəracin intizarında olmaq və Allahdan onun baş verməsini istəməkdir*».

İntizar – dayanaqlıq, durğunluq, sükut deyil. İntizar – hərəkətdir, insanın bütün vücudu ilə haqqın bəyanıdır, insanın iradəvi, şüurlu surətdə haqqı diləməsidir.

Həzrət Rəsulullahdan (s) nəql edirlər: «*Məni haqq olaraq müjdəçi kimi göndərənlə /Allaha/ and olsun ki, o, /12-ci İmam/ qeybdə olanda onun İmam olması əqidəsində möhkəm duranlar qırmızı kükürddən də az tapılar*».

Çox ayıldıcı bir xəbərdarlıqdır! Allah Təala bütün iman əhlini həqiqi müntəzirlərdən qərar versin, inşəallah!

Allah Təala tofiqat əta etsin ki, bu həqiqətlər insanlarımızın yaşam tərzində öz yerini tutsun. Tezliklə Qarabağ və Qüdsdə azan səsləri eşidilsin. Tezliklə millətimiz, ümmətimiz öz yüksək durumunu bərpa edə bilsin. Amin!

Haji Ilgar Ibrahimoglu.

Theologian philosopher

Solidarity passing from Jerusalem and Karabakh

Summary

The day of Jerusalem – is a day of each muslim or persons who has Islamic identity. The day of Jerusalem – means divine lover who is in love for long time. The day of Jerusalem – is to realize Karabakh, Kashmir, Yemen, Syria, Bahrain, Irag, Afganistan and other Islamic wounds. The day of Jerusalem does not only belong to geographical notion. The day of Jerusalem – is The Day of Homeland. This is a day of Darul-Islam. The day of Jerusalem – It is a symbol of all the occupied lands. Everything will return to its place. One day, Jerusalem will also return to the Muslims. One day, Garabagh will return to the Muslims.

This is unambiguous. When will he return? It depends on us. Do we or next generations will become honorable? We have to fulfill our obligations. With intelligence, thought, thought, with the look of Worship God. Especially, today. It is very important to function with confidence at the future, when many people in Karabakh are in a pessimistic diet.

Elyar İslam (Əpoş Vəliyev)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

İslam həmrəyliyi, Qarabağ və Dünyada Sülh

İslam birlik, bərabərlik, qardaşlıq, sülh, əmin-amanlıq dinidir. Ərəb dilindən tərcümədə “təslim olmaq” mənasını bildirir. İslam dini insandan Allahın iradəsinə və müqəddəs qanunlarına qeydsiz-şərtsiz təslim olmağı tələb etdiyi üçün ona bu ad verilmişdir. Bu din harama, zinaya, öldürməyə yox deyir. İslam dinində insanların hamısının bərabər olduğu, hər kəsin halal ruzi qazanması, insanların bir-biri ilə yardımlaşması, imkansızlara kömək edilməsi tövsiyə edilir. Bu din humanist dindir və müasir dünyamızdakı bütün problemlərinin həllinə çalışır. İslam dininə görə, bütün insanlar böyük bir ailənin üzvü kimidirlər və hamısı eyni hüquqlara malikdirlər. Yaranandan bugünə kimi hər zaman birlik və bərabərlik prinsiplərini təbliğ edən bu din həm də bəşəriyyət üçün xoşbəxtlik və qurtuluş yoludur. O, istənilən cəmiyyətdə istənilən insan fərdi üçün ən yüksək həyat şəraitini təmin edə biləcək ümumbəşəri əbədi dindir. İslam dini həm böyük, həm də kiçik cəmiyyətlərdə, qadın və kişi, ağ və qara, qərbli və şərqli üçün eyni qüvvəlidir. İslam dini VII əsrin əvvəllərində Qərbi Ərəbistanda Allah tərəfindən bir din olaraq insanların xilasını üçün göndərilmişdir. İslam dininin təbliğatçısı və peyğəmbəri bütün müsəlmanlar tərəfindən Allahın sonuncu elçisi kimi qəbul edilən qüreyşilər qəbiləsi, haşimilər tayfasının nümayəndəsi Məhəmməd peyğəmbərdir. Məhəmməd peyğəmbər dünya tarixinin ən nüfuzlu şəxsiyyətlərindən biridir. İslam dinini qəbul edənlər müsəlman adlanırlar. Hal-hazırda bəşəriyyətin təqribən iyirmi faizi, yəni hər beş insandan biri müsəlmandır.

Uzun müddət İslamı öyrənmiş və onu yeganə kamil din hesab etmiş məşhur alman şairi İ.V.Höte (1749-1832) “Qərb-Şərq divanı”nda yazırdı: “Əgər İslam – Allaha təslim olmaqdırsa, bizim hamımız İslam əqidəsində yaşayırıq və bu əqidədə öləcəyik”.

Məşhur fransız şərqşünası Qustav le Bon “İslam və ərəb mədəniyyəti” adlı kitabında İslamın sair dinlərdən üstünlüyünü ümumiləşdirilmiş şəkildə belə ifadə edir: “Başqa dinlərdə rast gəlinən dolaşılıq və ziddiyyətlərin heç biri İslamda görünmür. Nə qədər fikirləşsəniz də, İslamın bu əsas prinsipindən sadə bir şey tapa bilməzsiniz: Allah təkdir, bütün insanlar Allah qarşısında bərabərdirlər. Elə bu səbəbdəndir ki, xeyli xristian İslamı daha üstün sayıb onu qəbul edir”. Dünya şöhrətli filosof Bertran Rassel (1872-1970) isə bu barədə fikirlərini belə ifadə edirdi: “Mühəmmədin (s) dini sadə bir təkallahlılıq idi. O, Allah haqqında anlayışların batini mahiyyətini əyib-burmamış və axırda dolaşılıq-anlaşılmaz şəkllə düşməmişdir”.

Bernard Şou (1856-1950) “Mühəmməd (s) – Allahın elçisi” əsərində yazırdı: “Mən həmişə Mühəmmədin (s) dininə, malik olduğu möcüzəvi həyat gücünə və enerjiyə görə dərin ehtiram bəsləmişəm. Mənim fikrimcə, İslam taleyin cürbəcür fitnələrini və sivilizasiya fərqlərini dəf etmək yolunda uğur qazana bilən yeganə dindir. Mən qabaqcadan görürəm ki, avropalılar bir-birinin ardınca İslam dinini qəbul edəcəklər”.

Hazırda dünyada baş verən siyasi proseslər, xüsusilə də müsəlman ölkələrindəki müharibə və münaqişələrin, həmçinin bir sıra ölkələrdə islamafobiyanın günü-gündən artması İslam ölkələrinin birləşməsinin, həmrəyliyinin nə qədər çox vacib olduğunu bir daha sübut edir. Bugün İslam ölkələri arasında birliyin, həmrəyliyin lazımi səviyyədə olmaması İslama düşmən olan qüvvələrin daha da güclənməsinə, onların öz çirkin fikirlərini, planlarını daha rahat şəkildə həyata keçirməsinə şərait

yaratmışdır. İslam ölkələrini bir-birinə qarşı qaldırmaq, onları düşmən etmək üçün İslam düşmənləri zaman-zaman təriqət, məzhəb söhbətləri yaradır. Müsəlman ölkələrinin bəzisinin ərazilərində terror təşkilatları yaradılaraq həmin ölkələrin ərazilərindən digər İslam ölkələrinə qarşı çoxsaylı terror hadisələrinin, təxribatların həyata keçirilməsi bunun bariz nümunəsidir. İslam düşmənləri müsəlman ölkələrinin əli ilə İslam adından istifadə edərək terror törədir, qanunsuzluqlar edir və bu məkrli planın arxasında İslam dininin gözdən salınması, müsəlman ölkələrinin məhv edilərək, onların birləşə bilməməsi dayanır. Elə buna görə də müasir dövrümüzdə bir çox İslam düşməni olan qüvvələr artıq açıq-aşkar düşmənçiliklərini bildirir, İslam ölkələrinin iqtisadiyyatını zəiflətməyə, məhv etməyə çalışır, onların bir-biri ilə dostluq, qardaşlıq əlaqələrinin inkişaf etməsinə mane olur. İslam dünyasında indiki dövrdə həmrəyliyə çox böyük ehtiyac var və bu həmrəyliyin yaranması üçün ilk addımı atanlardan biri də məhz Azərbaycan oldu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2017-ci ili “İslam Həmrəyliyi ili” elan etdi. 2017-ci ilin Azərbaycanda “İslam Həmrəyliyi ili” elan edilməsi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir hadisə idi və bu hadisə gələcəkdə müsəlman ölkələrində baş verən terror hadisələrinin, qarşıdurmaların qarşısının alınmasında, dünyada sülhün yenidən bərqərar olmasında, İslam ölkələri arasında birliyin, həmrəyliyin yaranması üçün uğurlu olacaqdı. Azərbaycan İslam dininin yayılmasında, qorunmasında mühüm rol oynayan ölkələrdən biri kimi keçmişdən bugünədək İslam sivilizasiyasının əsas mərkəzlərindən olmuşdur. Hələ sovet dövründəki dinlə bağlı sərt qadağaların, ağılasız cəzaların mövcud olmasına baxmayaraq ölkə ərazisində dini ayinlərin icra edilməsi üçün xeyli sayda məscidlər fəaliyyət göstərmişdir və bugün həmin məscidlərin sayı iki mindən artıqdır. Azərbaycan Respublikası İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının, İSESKO-nun, həmçinin müsəlman ölkələrini birləşdirən digər mötəbər qurumların üzvü seçilərək İslam dünyası ilə qarşılıqlı faydalı

münasibətlər qurmuş, bu münasibətlər İslam dünyasına, müsəlman ölkələrinə hər zaman faydalı olmuşdur. 2009-cu ildə Bakı və 2018-ci ildə Naxçıvan şəhərlərinin İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan olunması Azərbaycanın mədəniyyətlərarası və sivilizasiyalararası dialoqun qurulmasında, islam dəyərlərinin qorunaraq dünyada təbliğ edilməsinə böyük töhfələr verdiyinin nümunəsidir. IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının 2017-ci ildə Bakı şəhərində keçirilməsi isə ölkəmizin İslam həmrəyliyinin möhkəmləndirilməsi uğrunda atdığı növbəti uğurlu addımıdır. Azərbaycan Respublikası bu möhtəşəm oyunları keçirməklə bir daha İslam ölkələrinin həmrəy olmasına, birləşməsinə çalışdığını göstərərək, həm də öz dini dəyərlərinə sadıq qaldığını bəyan etdi. Azərbaycan bütün dünyaya mesaj göndərdi ki, İslam dünyasını, müsəlman ölkələrini bir-biri ilə düşmən etmək istəyənlər, müsəlman ölkələrində terror hadisələri törədərək, onları bölmək, aralarında nifaq salmaq istəyənlər öz arzusuna çatmayacaq. Çünki Azərbaycan da müsəlman dünyasının bir parçasıdır və İslam dünyası ölkələrində baş verən terror hadisələrindən, mənfi proseslərdən daha çox əziyyət çəkənlərdən biridir. 1988-ci ildən bəri Azərbaycanın 20% torpağı Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdir. Bundan sonra Azərbaycan ərazisində qanunsuz olaraq Qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikası yaradılmışdır. Artıq uzun illərdir ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində həllini tələb edir. Amma işğalçı Ermənistanın havadarları və İslam düşmənləri hər dəfə terrorçulara dəstək verir, münaqişənin sülh yoluyla həll edilməsinə köməklik göstərmir. Ermənistan ordusu bütün dünyada misli-bərabəri olmayan bir soyqırım törədərək, Xocalıda körpələri, qadınları, qocaları vəhşicəsinə qətlə yetirmiş, işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında tarixi abidələri, qəbiristanlıqları, məscidləri və dini ibadət yerlərini darmadağın etmişdir. Hal-hazırda ermənilər və onların havadarları işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərində, Qarabağda qeyri-qanuni biznes

fəaliyyəti, orqan ticarəti ilə məşğuldur. Onlar Azərbaycana məxsus yeraltı və yerüstü sərvətləri saxta erməni brendləri adıyla dünya bazarına, xarici ölkələrə çıxararaq qanunsuz ticarət edirlər. Bu saxtakarlığın, qanunsuzluğun qarşısının alınmasında və dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırılmasında İslam ölkələrinin həmrəyliyinə böyük əhəmiyyəti vardır. İslam ölkələri bu sahədə dini bir, qibləsi bir, Allahu bir, peyğəmbəri bir olan Azərbaycana həmrəylik nümayiş etdirməlidir. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələrinin KİV-ləri ermənilərin və onların havadarlarının vəhşiliyini, qanunsuzluğunu mətbuatda davamlı surətdə işıqlandırmalı, bütün ölkələrin diqqətini bu terrora yönəldərək Azərbaycana dəstək olmalıdır. Çünki İslam dünyasında baş verən terror hadisələrinin, problemlərin həll olunması üçün səylərin birləşdirilməsi və qarşılıqlı dəstək mexanizminin yaradılmasını vacibdir. Ona görə ki, bugün dünyada baş verən terror hadisələri, təxribatlar yalnız müsəlmanlar üçün deyil, bütün bəşəriyyət üçün faciədir. Dünyada sülhün olması, insanların azad, rahat və qorxusuz şəkildə yaşaması üçün bəşəriyyət tarixinə, elminə, mədəniyyətinə gözəl töfhələr verən, zənginləşdirən İslam dünyası, İslam ölkələri, dünya müsəlmanları mütləq şəkildə həmrəy olmaq məcburiyyətindədir. Bu həmrəylik dünyanı terrordan, insanlığın məhvindən xilas edəcək, gələcəyimiz olan uşaqlar ölməyəcək, xalqlar, dövlətlər sülh, bəşəri dəyərlərə sadiqlik, birlik şəraitində və dinc şəkildə yaşayacaq.

Elyar Islam (Eposh Valiyev)

PhD in Philology.

Islamic Solidarity, Karabakh and World Peace

Islam is a religion of unity, equality, brotherhood, peace and tranquility. Translated from Arabic its means is “to surrender”. Islam religion demands from the people to surrender unconditionally to the will and sacred law of God, so this name was given to it. This religion say no the forbidden, adultery and murder. The equality of all people, earning the honest daily bread, assisting with each other and helping to the poor is recommended in Islam religion. This religion is humanist and trying to solve all problems in the modern world. According to Islam religion, all people are as a member of a large family and all of them have the equal rights. From establish till today this religion propagate the unity and equality principles, both is the way of salvation for the mankind. It is the public perpetual religion and it will be able to provide the highest life condition in any society for any individual person. In both big and small society, Islam religion has the same force for woman and man, black and white, east and west. At the beginning of VII century as a religion, Islam was sent by Allah in western Arabia for to save people. The prophet and propagandist of Islam religion is the prophet Muhammad who accepted by all muslims as the last messenger of Allah and representative of Hashimies clan and Gureyshies tribes. Prophet Muhammad is one of the most influential personalities of world history. The people who accepts Islam religion are called Muslims. Currently about twenty percent of mankind, that is one out of every five people are Muslims. The famous German poet I.V.Hote (1749-1832), for a long time has learned Islam and has considered the only perfect religion it and he has written so in his “East-West Divan” : “If Islam is surrender to Allah, all of us

live in Islam faith and will die in this faith”. The famous French orientalist Gustav Le Bon has generalized and expressed the more advantages of Islam religion than others in his book “Islam and Arabic culture” so: “None of the confusion and contradictions in other religions are not visible in Islam. The more you think , you may not to find simpler things than Islam’s basic principles: “God is one and all people are equal in front of God. Just for this reason much more Christians consider the Islam religion superior and accept it.”The world famous philosopher Bertrand Russel (1872-1970) express his thoughts about this so: “Muhammad’s religion was a simple monotheism. He hasn’t change the essence of concept about Allah and finally hasn’t confounded incomprehensible”.Bernard Show has written in his work “Muhammad (h)- the messenger of God” so: “I always have profound respect for Muhammad’s miraculous vitality and energy. In my opinion Islam religion is the only way to overcome the fate of all sorts of intrigues and the differences of civilization and could succeed. I anticipate that, the Europeans will accept the Islam religion one after the other”.Currently taking place political processes in the world, particularly the war and the conflicts in Muslim countries as well as the rise of islamophobia day by day in some countries, prove once more the importance of solidarity of the Islamic countries. Today the lackness of unity and solidarity among the Islamic countries, for the further strengthening of the hostile forces to Islam, make a condition in order to held their dirty thoughts and plans more comfortable. To raise opposition the Islamic countries to each others and in order to make a hostility the enemies of Islam create occasionally talk and sects time to time. The creating numerous terrorist attacks, sabotage and terrorist organizations in the territories of Muslim countries against to Islamic countries is the obvious example of this. The Islam’s enemies create the terror and do lawlessness by means of helping Muslim countries and stand behind this evil plans,

to compromised Islam religion and to destruction of Muslim countries and inability the unite of them. That's why, some Islamic enemies forces that are already openly express their hostility in our modern times, and try to destroy and weaken the economy of the Islamic countries and interfere to development friendly and fraternal relations with each others. Nowadays there is a great need for solidarity in the Islam world and Azerbaijan was one of the first steps for the establishment of solidarity. The president of Azerbaijan Republic Ilham Aliyev declared 2017 "a year of Islamic Solidarity". Declaring the 2017 a year of Islamic Solidarity was very important event and this event would be successful for preventing terror incidents and conflicts and establishing the peace unity and solidarity among the Islamic countries in the future. From the past till today, as one of the countries which play an important role in spreading and protecting Islam religion, Azerbaijan was the main Islamic Civilization center. Despite of the stern restrictions and incredible punishments in Sovet period, for performing religious rites and the large number of the mosques activate in the territory of the country and today the very number of mosques are more than two thousands. With elected the member of other prestigious institutions, The Organizations of Islamic Cooperation, ISESCO which they unite the Muslim countries - Azerbaijan has established a mutually beneficial relationship and these relations always became useful for Islamic world, the Muslim countries. In 2009 Baku and in 2018 Nakhchivan city declared the capital of Islamic culture, Azerbaijan is an example for establishing the dialogue between cultures and civilizations and has made a great contributions to the promotion and protection of Islamic values in the World. In 2017 year IV Islamic Solidarity Games are hold in Baku and this is the another successful step of our country for the strengthening of Islamic Solidarity. With holding this magnificent games Azerbaijan Republic

showing once again that, try to unite with solidarity of Islamic countries but also to declared the loyal to their religious values. Azerbaijan sent a message to the world that, who wants to make enmity in the Islamic world, Muslim countries with each other, who wants to divide and cause a quarrel between them by means of commit the terror acts, will not achieve their dream. Because Azerbaijan is a part of the Muslim World and it is one of the most affected from the terror events, negative processes which is holding in Islamic countries. Since 1988, the 20% of Azerbaijan lands occupied by Armenia. After this, being illegal faked Nagorno Karabakh Republic was established in the territory of Azerbaijan. Already for many years that, Azerbaijan demand the solution of Nagorno Karabakh conflict and the territorial integrity and the sovereignty of Azerbaijan within its internationally recognized borders. But the supporters of the aggressor Armenia and the enemies of Islam support to the terrorists every time and don't assist the peaceful resolution of the conflict. Armenian troops, by committing the unexampled genocide all over the world and brutally killing babies, women, old people in Khojaly and completely destroyed the historical monuments, cemeteries, mosques and the worship places in the occupied territories of Azerbaijan. Nowadays The Armenians and their supporters have been engaged with the illegal business activities and the organ trade in the occupied territories of Azerbaijan in Karabakh. They do illegal trade with exporting by fiction named Armenian brands to the foreign countries and the world markets which are belonging to surface and underground resources of Azerbaijan. In order to prevent the falsifications, lawlessness and bring to the world community as they are the solidarity of Islamic countries have a great importance. Islamic countries should show solidarity to Azerbaijan in this area which their God, religion, towards and prophet are the same. The MEDIA of Organizations of Islamic Cooperation

should support to Azerbaijan by illuminating the Armenian's and their supporters atrocities and lawlessness in the press continuously and must draw all countries' attentions to this terror. Because the happened terror events in the Islamic world is important for to solve the problems, the consolidation of efforts and to create mutual support mechanisms. Therefore today taking place the terror acts, provocations in the world are not only for muslims, are the tragedy for all mankind too. For being the peace in the world and for living the people as free, comfortable and fearless in the Islamic world and countries which are gave the contributions and enriching to the history of humanity, science and culture generally the muslim countries oblige to unite as a solidarity. This solidarity will save the world from terror, the humanity from destruction and being our future children will not die, people, states will live in peace and t loyal to human values as unity and commitment form.

M Ü N D Ə R İ C A T

C O N T E N T S

Presentation by Indonesian Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary Mr. Husnan Bey Fananie.....	6
İndoneziyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab Husnan Bey Fananienin çıxışı.....	12
Malayziyanın Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab Dato'Roslan Tan Sri Abdul Rahmanın çıxışı.....	13
Presentation by Malaysia Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary Mr. Dato'Roslan Tan Sri Abdul Rahman.....	16
İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı səfirliyinin mətbuat katibi Mohamdreza Najafinin çıxışı.....	20
Presentation by Mohamadreza Najafi, press secretary of The Embassy of Iran Islamic Republic to Azerbaijan Republic.....	29
Səudiyyə Ərəbistan Krallığının Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri cənab Müsəid bin İbrahim əs-Süleymin çıxışı.....	30
Presentation by Kingdom of Saudi Arabia Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary Mr. Mesaad Ibrahim Alsulaim.....	35
Türkiyənin Azərbaycandakı Fövqəladə və Səlahiyyətli səfirinin siyasi məsələlər üzrə müşaviri Hande Apakanın çıxışı.....	39

Presentation by Hande Apakan, advisor of Extraordinary and Plenipotentiary ambassador of Turkey to Azerbaijan Republic on political issues.....39

Akif Nağı. Qarabağ Azadlıq Təşkilatının sədri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində İslam Həmrəyliyi əsas amil kimi.....41

Akif Nagy. The Chairman of Organization of Liberation of Karabakh, PhD in history

Islamic Solidarity as core factor in resolution of Nagorno Karabakh conflict.....46

Elman Nəsirov. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, siyasi elmlər doktoru, professor

Multikulturalizm və İslam həmrəyliyi.....52

Elman Nasirov. The Deputy of the Milli Mejlis of the Republic of Azerbaijan, Doctor of political sciences, professor

Multiculturalism and Islamic Solidarity. Summary.....65

Elxan Şahinoğlu. Siyasi analitik, "Atlas" Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri

Qarabağ Münaqişəsinin Həllində İslam Amili.....66

Elkhan Shahinoglu. Head of Atlas Center

Islamic Factor On Resolving The Qarabağ Conflict.....75

Hacı İlqar İbrahimov. İlahiyyatçı-filosof

Qüds və Qarabağdan keçən həmrəylik.....	91
Haji Ilgar Ibrahimoglu.Theologian philosopher	
Solidarity passing from Jerusalem and Karabakh.	
Summary.....	95
Elyar İslam (Əpoş Vəliyev). Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.	
İslam həmrəyliyi, Qarabağ və Dünyada Sülh.....	97
Elyar İslam (Epos Valiyev). PhD in Philology.	
Islamic Solidarity, Karabakh and World	
Peace.....	102

**QARABAĞ AZADLIQ TƏŞKİLATI
ORGANIZATION OF LIBERATION OF KARABAKH**

**ORGANIZATION OF LIBERATION OF KARABAKH
ISLAMIC SOLIDARITY AND KARABAKH**

Publisher: Namiq Habibov

Technical editor: Rovshan

Design by: İrada Akhmedova, Ceyhun Aliyev

Komputerdə yığıdı: Fidan Cavadova

Aytac Əmiraslanova

Collected on the computer: Fidan Javadova

Aytac Amiraslanova

Çapa verilmişdir: 28.10.2017.

Çapa imzalanmışdır: 08.11.2017.

Tiraj- 1000

Biznesmen “Namiq Həbibov” mətbəəsində çap olunmuşdur.

Signed for design: 28.10.2017.

Signed for print: 08.11.2017.

Number of print:- 1000;

Publishing House of businessman Namiq Habibov

*Pulsuz paylanır
Free distribution.*